
PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU *HISTORIA*

III etap edukacyjny

I. Chronologia historyczna.

Uczeń sytuuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w czasie oraz porządkuje je i ustala związki poprzedzania, równoczesności i następstwa; dostrzega zmiany w życiu społecznym oraz ciągłość w rozwoju kulturowym i cywilizacyjnym.

II. Analiza i interpretacja historyczna.

Uczeń wyszukuje oraz porównuje informacje pozyskane z różnych źródeł i formułuje wnioski; dostrzega w narracji historycznej warstwę informacyjną, wyjaśniającą i oceniającą; wyjaśnia związki przyczynowo-skutkowe analizowanych wydarzeń, zjawisk i procesów historycznych; wyjaśnia znaczenie poznawania przeszłości dla rozumienia świata współczesnego.

III. Tworzenie narracji historycznej.

Uczeń tworzy narrację historyczną, integrując informacje pozyskane z różnych źródeł; tworzy krótkie wypowiedzi: plan, notatkę, rozprawkę, prezentację; przedstawia argumenty uzasadniające własne stanowisko.

1. Najdawniejsze dzieje człowieka. Uczeń:

- 1) porównuje koczowniczy tryb życia z osiadłym i opisuje skutki przyjęcia przez człowieka trybu osiadłego;
- 2) wyjaśnia zależności pomiędzy środowiskiem geograficznym a warunkami życia człowieka.

2. Cywilizacje Bliskiego Wschodu. Uczeń:

- 1) lokalizuje w czasie i przestrzeni cywilizacje starożytnej Mezopotamii i Egiptu;
- 2) charakteryzuje strukturę społeczeństwa i system wierzeń w Egipcie;
- 3) wyjaśnia znaczenie pisma i prawa w procesie powstawania państw;
- 4) rozpoznaje typy pisma wykształcone na terenie Mezopotamii i Egiptu.

3. Starożytny Izrael. Uczeń:

- 1) charakteryzuje podstawowe symbole i główne zasady judaizmu;
- 2) wyjaśnia różnicę pomiędzy politeizmem a monoteizmem, odwołując się do przykładów.

4. Cywilizacja grecka. Uczeń:

- 1) wyjaśnia wpływ środowiska geograficznego na gospodarkę i rozwój polityczny starożytnej Grecji;

**Cele kształcenia
– wymagania
ogólne**

**Treści nauczania
– wymagania
szczegółowe**

-
- 2) umiejscawia w czasie i porównuje system sprawowania władzy oraz organizację społeczeństwa w Sparcie i Atenach peryklejskich;
 - 3) charakteryzuje czynniki integrujące starożytnych Greków – język, system wierzeń, teatr oraz igrzyska olimpijskie.
5. Cywilizacja rzymska. Uczeń:
- 1) umiejscawia w czasie i charakteryzuje system sprawowania władzy oraz organizację społeczeństwa w Rzymie republikańskim i cesarstwie;
 - 2) wyjaśnia przyczyny i wskazuje skutki ekspansji Rzymu, opisując postawy Rzymian wobec niewolników i ludów podbitych;
 - 3) podaje przykłady wpływu kultury greckiej na kulturę rzymską;
 - 4) rozróżnia wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny upadku starożytnego państwa rzymskiego.
6. Dziedzictwo antyku. Uczeń:
- 1) charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej antycznego świata w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, architekturze, sztuce, literaturze;
 - 2) podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które mają wpływ na cywilizację współczesną.
7. Chrześcijaństwo. Uczeń:
- 1) umiejscawia w czasie i przestrzeni narodziny i rozprzestrzenianie się chrześcijaństwa;
 - 2) wskazuje przyczyny i przykłady prześladowania chrześcijan w państwie rzymskim.
8. Arabowie i świat islamski. Uczeń:
- 1) umiejscawia w czasie i przestrzeni kierunki i zasięg podbojów arabskich;
 - 2) opisuje podstawowe zasady i symbole islamu;
 - 3) wyjaśnia rolę Arabów w przekazywaniu dorobku kulturowego pomiędzy Wschodem a Zachodem.
9. Początki cywilizacji zachodniego chrześcijaństwa. Uczeń:
- 1) umiejscawia w czasie i przestrzeni monarchię Karola Wielkiego, Państwo Kościelne oraz Cesarstwo w Europie Zachodniej;
 - 2) charakteryzuje działalność Karola Wielkiego i wyjaśnia, na czym polegał renesans karoliński;
 - 3) charakteryzuje główne idee uniwersalnego cesarstwa Ottona III;
 - 4) opisuje relacje pomiędzy władzą cesarską a papieską w X–XI w.
10. Bizancjum i Kościół wschodni. Uczeń:
- 1) lokalizuje w czasie i przestrzeni cesarstwo bizantyjskie;

-
- 2) charakteryzuje rolę Bizancjum jako kontynuatora cesarstwa rzymskiego i rozpoznaje osiągnięcia kultury bizantyjskiej (prawo, architektura, sztuka);
 - 3) wyjaśnia przyczyny i skutki rozłamu w Kościele w XI w.
11. Społeczeństwo średniowiecznej Europy. Uczeń:
- 1) rozpoznaje typowe instytucje systemu lennego;
 - 2) wyjaśnia pojęcie stanu i charakteryzuje podziały społeczne w średniowieczu;
 - 3) charakteryzuje funkcje gospodarcze, polityczne i kulturowe miast w średniowieczu.
12. Kultura materialna i duchowa łacińskiej Europy. Uczeń:
- 1) wyjaśnia kulturotwórczą rolę Kościoła w dziedzinie nauki, architektury, sztuki i życia codziennego średniowiecznego społeczeństwa;
 - 2) porównuje główne elementy kultury rycerskiej i kultury miejskiej;
 - 3) rozpoznaje zabytki kultury średniowiecza, wskazując różnice pomiędzy stylem romańskim a stylem gotyckim, z uwzględnieniem przykładów z własnego regionu.
13. Polska pierwszych Piastów. Uczeń:
- 1) sytuuje w czasie i przestrzeni państwo pierwszych Piastów;
 - 2) wskazuje, na przykładzie państwa pierwszych Piastów, charakterystyczne cechy monarchii patrymonialnej;
 - 3) wyjaśnia okoliczności przyjęcia chrztu przez Piastów oraz następstwa kulturowe, społeczne i polityczne chrystianizacji Polski;
 - 4) ocenia dokonania pierwszych Piastów w dziedzinie polityki, gospodarki i kultury.
14. Polska dzielnicowa i zjednoczona. Uczeń:
- 1) sytuuje w czasie i przestrzeni Polskę okresu rozbitcia dzielnicowego;
 - 2) opisuje postanowienia statutu Bolesława Krzywoustego;
 - 3) porządkuje i sytuuje w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi w epoce Piastów;
 - 4) opisuje zmiany społeczno-gospodarcze w epoce rozbitcia dzielnicowego i dostrzega związki pomiędzy rozwojem ruchu osadniczego a ożywieniem gospodarczym;
 - 5) ocenia dokonania Kazimierza Wielkiego w dziedzinie polityki wewnętrznej (system obronny, urbanizacja kraju, prawo, nauka) oraz w polityce zagranicznej;
 - 6) charakteryzuje zmiany struktury społeczno-wyznaniowej Królestwa Polskiego po przyłączeniu ziem ruskich.
15. Polska w dobie unii z Litwą. Uczeń:
- 1) wyjaśnia przyczyny i ocenia następstwa unii Polski z Litwą;

-
- 2) porządkuje i sytuuje w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi w epoce Jagiellonów;
 - 3) charakteryzuje rozwój uprawnień stanu szlacheckiego.
16. Wielkie odkrycia geograficzne. Uczeń:
- 1) sytuuje w czasie i przestrzeni wyprawę Krzysztofa Kolumba, Vasco da Gamy, Ferdynanda Magellana oraz sytuuje w przestrzeni posiadłości kolonialne Portugalii i Hiszpanii;
 - 2) ocenia wpływ odkryć geograficznych na życie społeczno-gospodarcze i kulturowe Europy oraz dla Nowego Świata.
17. Humanizm i renesans. Uczeń:
- 1) wyjaśnia źródła rozwoju kultury renesansu oraz opisuje jej charakterystyczne cechy;
 - 2) charakteryzuje największe osiągnięcia: Leonarda da Vinci, Michała Anioła, Rafaela Santi, Erazma z Rotterdamu, Mikołaja Kopernika i Galileusza;
 - 3) ocenia rolę druku dla upowszechniania idei renesansu oraz rozwoju cywilizacji europejskiej.
18. Rozłam w Kościele zachodnim. Uczeń:
- 1) wymienia czynniki, które doprowadziły do rozłamu w Kościele zachodnim;
 - 2) opisuje cele i charakteryzuje działalność Marcina Lutra i Jana Kalwina oraz przedstawia okoliczności powstania kościoła anglikańskiego;
 - 3) wyjaśnia cele zwołania soboru trydenckiego i wskazuje postanowienia służące wzmocnieniu katolicyzmu.
19. Polska i Litwa w czasach ostatnich Jagiellonów. Uczeń:
- 1) ocenia politykę zagraniczną ostatnich Jagiellonów;
 - 2) przedstawia okoliczności zawarcia unii realnej pomiędzy Polską a Litwą i jej główne postanowienia oraz wskazuje na mapie terytorium Rzeczypospolitej Obojga Narodów;
 - 3) charakteryzuje stosunki wyznaniowe w państwie polsko-litewskim i wyjaśnia ich specyfikę na tle europejskim;
 - 4) przedstawia największe osiągnięcia piśmiennictwa polskiego epoki renesansu, uwzględniając twórczość Mikołaja Reja, Jana Kochanowskiego, Andrzeja Frycza Modrzewskiego;
 - 5) rozpoznaje reprezentatywne obiekty sztuki renesansowej na ziemiach polskich ze szczególnym uwzględnieniem własnego regionu.
20. Społeczeństwo i ustroj Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Uczeń:
- 1) wymienia instytucje ustrojowe demokracji szlacheckiej i charakteryzuje ich kompetencje;
 - 2) wyjaśnia okoliczności uchwalenia oraz główne założenia konfederacji warszawskiej i artykułów henrykowskich;

-
- 3) przedstawia zasady wolnej elekcji;
 - 4) ocenia charakter zmian systemu polityczno-ustrojowego Rzeczypospolitej w XVII w.;
 - 5) rozpoznaje charakterystyczne cechy kultury baroku, odwołując się do przykładów architektury i sztuki we własnym regionie.
21. Rzeczpospolita Obojga Narodów i jej sąsiedzi w XVII w. Uczeń:
- 1) wyjaśnia główne przyczyny wojen Rzeczypospolitej ze Szwecją, Turcją i Rosją;
 - 2) wyjaśnia przyczyny, cele i następstwa powstania Bohdana Chmielnickiego na Ukrainie;
 - 3) ocenia społeczno-gospodarcze i polityczne następstwa wojen w XVII w.;
 - 4) wyjaśnia przyczyny i wskazuje przejawy kryzysu politycznego i społeczno-gospodarczego Rzeczypospolitej w II połowie XVII w.
22. Formy państwa nowożytnego. Uczeń:
- 1) charakteryzuje, na przykładzie Francji Ludwika XIV, ustrój monarchii absolutnej;
 - 2) wymienia, odwołując się do przykładu Anglii, główne cechy monarchii parlamentarnej;
 - 3) porównuje monarchię parlamentarną z monarchią absolutną, uwzględniając zakres władzy monarszej, prawa i obowiązki poddanych, rolę instytucji stanowych (parlamentu);
 - 4) wyjaśnia, na czym polegała specyfika ustroju Rzeczypospolitej Obojga Narodów na tle Europy.
23. Europa w XVIII w. Uczeń:
- 1) wymienia idee oświecenia i rozpoznaje je w nauce, literaturze, architekturze i sztuce;
 - 2) charakteryzuje zasadę trójpodziału władzy Monteskiusza i zasadę umowy społecznej Rousseau;
 - 3) porównuje reformy oświeceniowe wprowadzone w Prusach, Rosji i Austrii.
24. Rzeczpospolita Obojga Narodów w XVIII w. Uczeń:
- 1) przedstawia przyczyny i przejawy kryzysu państwa polskiego w czasach saskich;
 - 2) wyjaśnia zmiany położenia międzynarodowego Rzeczypospolitej w XVIII w.;
 - 3) charakteryzuje projekty reform ustrojowych Stanisława Konarskiego i Stanisława Leszczyńskiego oraz dostrzega przejawy ożywienia w gospodarce i kulturze czasów saskich.
25. Bunt poddanych – wojna o niepodległość Stanów Zjednoczonych. Uczeń:
- 1) przedstawia przyczyny i następstwa wojny o niepodległość;

-
- 2) ocenia wkład Polaków w walkę o niepodległość Stanów Zjednoczonych;
 - 3) wymienia główne instytucje ustrojowe Stanów Zjednoczonych i wyjaśnia, w jaki sposób konstytucja amerykańska realizowała w praktyce zasadę trójpodziału władzy.
26. Rzeczpospolita w dobie stanisławowskiej. Uczeń:
- 1) przedstawia okoliczności powstania, zadania i osiągnięcia Komisji Edukacji Narodowej;
 - 2) sytuuje w czasie obrady Sejmu Wielkiego oraz uchwalenie Konstytucji 3 maja; wymienia reformy Sejmu Wielkiego oraz postanowienia Konstytucji 3 maja;
 - 3) wyjaśnia okoliczności zawiązania konfederacji targowickiej i ocenia jej następstwa;
 - 4) rozpoznaje charakterystyczne cechy polskiego oświecenia i charakteryzuje przykłady sztuki okresu klasycyzmu z uwzględnieniem własnego regionu.
27. Walka o utrzymanie niepodległości w ostatnich latach XVIII w. Uczeń:
- 1) sytuuje w czasie I, II i III rozbiór Rzeczypospolitej i wskazuje na mapie zmiany terytorialne po każdym rozbiorze;
 - 2) przedstawia cele i następstwa powstania kościuszkowskiego;
 - 3) rozróżnia wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny upadku Rzeczypospolitej.
28. Rewolucja francuska. Uczeń:
- 1) wyjaśnia główne przyczyny rewolucji i ocenia jej skutki;
 - 2) wskazuje charakterystyczne cechy dyktatury jakobińskiej;
 - 3) opisuje główne zasady ideowe rewolucji francuskiej zawarte w Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela.
29. Epoka napoleońska. Uczeń:
- 1) opisuje zmiany w Europie w okresie napoleońskim w zakresie stosunków społeczno-gospodarczych i politycznych;
 - 2) wyjaśnia okoliczności utworzenia Legionów Polskich i Księstwa Warszawskiego oraz opisuje cechy ustrojowe i terytorium Księstwa Warszawskiego;
 - 3) ocenia politykę Napoleona wobec sprawy polskiej oraz postawę Polaków wobec Napoleona.
30. Europa po kongresie wiedeńskim. Uczeń:
- 1) przedstawia zasady i postanowienia kongresu wiedeńskiego, uwzględniając jego decyzje w sprawie polskiej;
 - 2) wyjaśnia główne założenia idei liberalizmu, socjalizmu oraz idei narodowych w Europie w I połowie XIX w.

-
31. Rozwój cywilizacji przemysłowej. Uczeń:
- 1) wymienia charakterystyczne cechy rewolucji przemysłowej;
 - 2) podaje przykłady pozytywnych i negatywnych skutków procesu uprzemysłowienia, w tym dla środowiska naturalnego;
 - 3) identyfikuje najważniejsze wynalazki i odkrycia XIX w. oraz wyjaśnia następstwa ekonomiczne i społeczne ich zastosowania;
 - 4) opisuje zmiany w poziomie życia różnych grup społecznych w XIX w. na podstawie źródeł pisanych, ikonograficznych i statystycznych.
32. Europa i świat w XIX w. Uczeń:
- 1) opisuje przyczyny i skutki wojny secesyjnej w Stanach Zjednoczonych;
 - 2) dostrzega podobieństwa i różnice w procesie jednoczenia Włoch i Niemiec;
 - 3) wyjaśnia przyczyny i sytuuje w przestrzeni kierunki oraz zasięg ekspansji kolonialnej państw europejskich w XIX w.;
 - 4) ocenia pozytywne i negatywne skutki polityki kolonialnej z perspektywy europejskiej oraz kolonizowanych społeczności i państw.
33. Ziemie polskie po kongresie wiedeńskim. Uczeń:
- 1) wskazuje na mapie nowy układ granic państw zaborczych na ziemiach polskich po kongresie wiedeńskim;
 - 2) charakteryzuje ustrój Królestwa Polskiego;
 - 3) ocenia osiągnięcia Królestwa Polskiego w gospodarce, kulturze i szkolnictwie.
34. Społeczeństwo dawnej Rzeczypospolitej w okresie powstań narodowych. Uczeń:
- 1) sytuuje w czasie i przestrzeni powstanie listopadowe i powstanie styczniowe;
 - 2) przedstawia przyczyny oraz porównuje przebieg i charakter powstań narodowych;
 - 3) rozróżnia bezpośrednie i długofalowe następstwa powstańczych ruchów narodowych;
 - 4) charakteryzuje główne nurty i postaci Wielkiej Emigracji.
35. Życie pod zaborami. Uczeń:
- 1) wyjaśnia cele i opisuje metody działań zaborców wobec mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej;
 - 2) charakteryzuje i ocenia zróżnicowane postawy społeczeństwa wobec zaborców;
 - 3) porównuje warunki życia społeczeństwa w trzech zaborach w II połowie XIX w., uwzględniając możliwości prowadzenia działalności społecznej i rozwoju narodowego;

-
- 4) przedstawia główne nurty życia politycznego pod zaborami w końcu XIX w.
36. Europa i świat na przełomie XIX i XX w. Uczeń:
 - 1) przedstawia skutki przewrotu technicznego i postępu cywilizacyjnego, w tym dla środowiska naturalnego;
 - 2) charakteryzuje przyczyny i następstwa procesu demokratyzacji życia politycznego;
 - 3) przedstawia nowe zjawiska kulturowe, w tym narodziny kultury masowej i przemiany obyczajowe.
 37. I wojna światowa i jej skutki. Uczeń:
 - 1) wymienia główne przyczyny narastania konfliktów pomiędzy mocarstwami europejskimi na przełomie XIX i XX w. oraz umiejscawia je na politycznej mapie świata i Europy;
 - 2) charakteryzuje specyfikę działań wojennych, ze szczególnym uwzględnieniem nowych środków technicznych.
 38. Rewolucje rosyjskie. Uczeń:
 - 1) wyjaśnia polityczne i społeczno-gospodarcze przyczyny wybuchu rewolucji w Rosji w 1917 r.;
 - 2) wyjaśnia okoliczności przejęcia przez bolszewików władzy w Rosji;
 - 3) opisuje bezpośrednie następstwa rewolucji lutowej i październikowej dla Rosji oraz Europy;charakteryzuje reakcję Europy na wydarzenia w Rosji.
 39. Sprawa polska w I wojnie światowej. Uczeń:
 - 1) charakteryzuje stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej oraz opisuje poglądy zwolenników różnych orientacji politycznych;
 - 2) ocenia wysiłek zbrojny Polaków;
 - 3) wyjaśnia międzynarodowe uwarunkowania sprawy polskiej.

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU *HISTORIA*

IV etap edukacyjny – zakres podstawowy

I. Chronologia historyczna.

Uczeń porządkuje i synchronizuje wydarzenia z historii powszechnej oraz dziejów ojczystych; dostrzega zmienność i dynamikę wydarzeń w dziejach, a także ciągłość procesów historycznych.

II. Analiza i interpretacja historyczna.

Uczeń analizuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w kontekście epoki i dostrzega zależności pomiędzy różnymi dziedzinami życia społecznego; rozpoznaje rodzaje źródeł; ocenia przydatność źródła do wyjaśnienia problemu historycznego; dostrzega wielość perspektyw badawczych oraz wielorakie interpretacje historii i ich przyczyny.

III. Tworzenie narracji historycznej.

Uczeń tworzy narrację historyczną w ujęciu przekrojowym lub problemowym; dostrzega problem i buduje argumentację, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego; dokonuje selekcji i hierarchizacji oraz integruje pozyskane informacje z różnych źródeł wiedzy.

1. Europa i świat po I wojnie światowej. Uczeń:

- 1) opisuje następstwa wojny, wyróżniając konsekwencje polityczne, gospodarcze, społeczne i kulturowe;
- 2) wyjaśnia cele powołania i charakter Ligi Narodów;
- 3) wyjaśnia politykę mocarstw wobec Niemiec po zakończeniu I wojny światowej.

2. Odrodzenie państwa polskiego po I wojnie światowej. Uczeń:

- 1) opisuje odrodzenie państwa polskiego oraz jego granice i sąsiadów;
- 2) charakteryzuje i ocenia postanowienia traktatu wersalskiego wobec Polski;
- 3) porównuje cele i skutki powstania wielkopolskiego i trzech powstań śląskich oraz wyjaśnia przyczyny i opisuje następstwa wojny polsko-bolszewickiej;
- 4) charakteryzuje ustrój polityczny II Rzeczypospolitej na podstawie konstytucji marcowej 1921 r.;
- 5) wskazuje czynniki utrudniające proces integracji odrodzonego państwa polskiego;
- 6) wyjaśnia cele i skutki reformy Władysława Grabskiego;
- 7) ocenia wkład Józefa Piłsudskiego i Romana Dmowskiego w odbudowę państwa polskiego.

**Cele kształcenia
– wymagania
ogólne**

**Treści nauczania
– wymagania
szczegółowe**

-
3. Kryzys demokracji w Europie Zachodniej. Uczeń:
 - 1) charakteryzuje okoliczności oraz następstwa dojścia do władzy Mussoliniego i Hitlera;
 - 2) porównuje faszyzm z nazizmem, uwzględniając organizację państwa, ideologię oraz politykę wobec społeczeństwa;
 - 3) charakteryzuje i ocenia politykę państw europejskich wobec Hitlera i wskazuje na jej uwarunkowania.
 4. System totalitarny w ZSRR. Uczeń:
 - 1) opisuje okoliczności dojścia do władzy Stalina;
 - 2) opisuje zmiany w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym ZSRR po dojściu do władzy Stalina, z uwzględnieniem uprzemysłowienia kraju, kolektywizacji rolnictwa oraz jej następstw (Wielki Głód) i Wielkiej Czystki;
 - 3) porównuje totalitarne systemy hitlerowskich Niemiec i Związku Radzieckiego.
 5. Kryzys demokracji parlamentarnej w Polsce. Uczeń:
 - 1) wyjaśnia przyczyny i skutki przewrotu majowego;
 - 2) porównuje główne postanowienia konstytucji marcowej 1921 r. i konstytucji kwietniowej 1935 r.;
 - 3) wymienia charakterystyczne cechy rządów sanacji, wskazując różnice między demokracją parlamentarną a rządami autorytarnymi;
 - 4) charakteryzuje główne kierunki polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej.
 6. Gospodarka i społeczeństwo II Rzeczypospolitej. Uczeń:
 - 1) charakteryzuje strukturę społeczną, narodowościową i wyznaniową odrodzonego państwa polskiego, dostrzegając przyczyny konfliktów społecznych i narodowościowych;
 - 2) porównuje przejawy kryzysu gospodarczego na świecie i w Polsce, wskazując jego specyficzne cechy;
 - 3) opisuje osiągnięcia gospodarcze II Rzeczypospolitej, w tym budowę portu w Gdyni i utworzenie Centralnego Okręgu Przemysłowego;
 - 4) charakteryzuje główne osiągnięcia kultury i nauki II Rzeczypospolitej.
 7. II wojna światowa. Uczeń:
 - 1) wyjaśnia polityczne, społeczne i gospodarcze przyczyny wybuchu II wojny światowej;
 - 2) charakteryzuje położenie międzynarodowe Polski w przededniu wybuchu II wojny światowej;
 - 3) ocenia konsekwencje zawarcia paktu Ribbentrop-Mołotow;
 - 4) sytuuje w czasie i przestrzeni etapy i fronty II wojny światowej, wskazując momenty przełomowe;

-
- 5) przedstawia przyczyny i skutki Holokaustu oraz opisuje przykłady oporu ludności żydowskiej;
 - 6) przedstawia okoliczności powstania koalicji antyfaszystowskiej oraz porównuje postanowienia konferencji w Teheranie, Jałcie i Poczdamie;
 - 7) charakteryzuje bezpośrednie skutki II wojny światowej, wyróżniając następstwa polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe, z uwzględnieniem przesunięć ludności w Europie Środkowej.
8. Ziemia polska pod dwiema okupacjami. Uczeń:
- 1) porównuje cele i metody polityki niemieckiej i radzieckiej w okupowanej Polsce;
 - 2) opisuje strukturę polityczną i wojskową oraz działalność polskiego państwa podziemnego i ocenia historyczną rolę Armii Krajowej;
 - 3) wyjaśnia przyczyny i opisuje skutki wybuchu powstania warszawskiego oraz ocenia postawę aliantów i Związku Radzieckiego wobec powstania;
 - 4) analizuje zmiany terytorialne, straty ludnościowe, kulturowe i materialne Polski będące następstwem II wojny światowej.
9. Sprawa polska w czasie II wojny światowej. Uczeń:
- 1) przedstawia okoliczności powstania oraz działalność rządu II Rzeczypospolitej na uchodźstwie;
 - 2) charakteryzuje udział Polaków w wysiłku militarnym aliantów oraz sytuuje w czasie i przestrzeni działania wojsk polskich na różnych frontach wojny;
 - 3) ocenia politykę mocarstw wobec sprawy polskiej w czasie II wojny światowej.
10. Świat po II wojnie światowej. Uczeń:
- 1) wyjaśnia przyczyny i skutki rozpadu koalicji antyhitlerowskiej oraz opisuje początki zimnej wojny;
 - 2) opisuje okoliczności i ocenia skutki powstania NRD i RFN;
 - 3) charakteryzuje sojusze polityczno-militarne NATO i Układu Warszawskiego, sytuując je na mapie;
 - 4) charakteryzuje państwa będące w strefie wpływów ZSRR, z uwzględnieniem wydarzeń na Węgrzech w 1956 r. i w Czechosłowacji w 1968 r.;
 - 5) sytuuje w czasie i przestrzeni proces dekolonizacji oraz ocenia jego następstwa, uwzględniając rolę ONZ;
 - 6) wyjaśnia znaczenie II Soboru Watykańskiego dla przemian w Kościele katolickim drugiej połowy XX w.;
 - 7) charakteryzuje konflikty zimnej wojny, w tym wojny w Korei, Wietnamie i Afganistanie oraz kryzys kubański, uwzględniając rolę ONZ;

-
- 8) wyjaśnia przyczyny i charakter konfliktu bliskowschodniego;
 - 9) charakteryzuje przemiany w Chinach po II wojnie światowej;
 - 10) opisuje przemiany polityczne i społeczno-gospodarcze w ZSRR w latach 1945–1991;
 - 11) charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej w 1989 r.;
 - 11) opisuje zmiany kulturowe i społeczne po II wojnie światowej;
 - 12) przedstawia cele i główne etapy rozwoju Unii Europejskiej.
11. Polska w systemie komunistycznym. Uczeń:
- 1) wyjaśnia okoliczności przejęcia władzy w Polsce przez komunistów;
 - 2) charakteryzuje system represji stalinowskich w Polsce i ocenia jego skutki;
 - 3) charakteryzuje realia życia gospodarczego i społecznego PRL-u;
 - 4) porównuje przyczyny i skutki kryzysów 1956 r., 1968 r. i 1970 r., 1976 r.;
 - 5) ocenia polityczną i społeczną rolę Kościoła katolickiego w PRL-u.
12. Rozkład systemu komunistycznego w Polsce – polska droga do suwerenności. Uczeń:
- 1) wyjaśnia znaczenie pontyfikatu Jana Pawła II dla przemian politycznych w Polsce;
 - 2) wyjaśnia przyczyny i skutki wydarzeń sierpniowych 1980 r. oraz ocenia rolę Solidarności w przemianach politycznych i ustrojowych;
 - 3) przedstawia okoliczności wprowadzenia i następstwa stanu wojennego;
 - 4) opisuje najważniejsze postanowienia „Okrągłego Stołu”;
 - 5) charakteryzuje przemiany polityczne, społeczno-gospodarcze i kulturowe po 1989 r.;
 - 6) przedstawia okoliczności i ocenia znaczenie przystąpienia Polski do NATO i Unii Europejskiej.

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU *HISTORIA*

IV etap edukacyjny – zakres rozszerzony

I. Chronologia historyczna.

Uczeń porządkuje i synchronizuje wydarzenia z historii powszechnej oraz dziejów ojczystych; dostrzega zmienność i dynamikę wydarzeń w dziejach, a także ciągłość procesów historycznych.

II. Analiza i interpretacja historyczna.

Uczeń analizuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w kontekście epok i dostrzega zależności pomiędzy różnymi dziedzinami życia społecznego; rozpoznaje rodzaje źródeł; ocenia przydatność źródła do wyjaśnienia problemu historycznego; dostrzega wielość perspektyw badawczych oraz wielorakie interpretacje historii i ich przyczyny.

III. Tworzenie narracji historycznej.

Uczeń tworzy narrację historyczną w ujęciu przekrojowym lub problemowym; dostrzega problem i buduje argumentację, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego; dokonuje selekcji i hierarchizacji oraz integruje pozyskane informacje z różnych źródeł wiedzy.

I. Starożytność

1. Cywilizacje Bliskiego i Dalekiego Wschodu. Uczeń:

- 1) charakteryzuje uwarunkowania geograficzne rozwoju cywilizacji na Bliskim i Dalekim Wschodzie;
- 2) porównuje formy ustrojowe i struktury społeczne w cywilizacjach bliskowschodnich;
- 3) rozpoznaje cechy charakterystyczne najważniejszych osiągnięć kulturowych cywilizacji bliskowschodnich oraz hinduskiej i chińskiej w zakresie architektury, sztuki, nauki i pisma.

2. Społeczeństwo, życie polityczne i kultura starożytnej Grecji. Uczeń:

- 1) charakteryzuje geograficzne uwarunkowania cywilizacji greckiej;
- 2) wyjaśnia przemiany ustrojowe w Atenach i porównuje formy ustrojowe greckich polis;
- 3) rozpoznaje dokonania kulturowe Greków w dziedzinie architektury, rzeźby, teatru, literatury, filozofii, nauki i identyfikuje je z ich twórcami;
- 4) identyfikuje dziedzictwo kultury greckiej w dorobku kulturowym Europy.

**Cele kształcenia
– wymagania
ogólne**

**Treści nauczania
– wymagania
szczegółowe**

-
3. Ekspansja w świecie greckim i rzymskim. Uczeń:
 - 1) porównuje kolonizację grecką z fenicką w basenie Morza Śródziemnego;
 - 2) charakteryzuje wojny grecko-perskie i ekspansję Aleksandra Wielkiego;
 - 3) charakteryzuje ekspansję rzymską i wyjaśnia ideę imperium rzymskiego.
 4. Społeczeństwo, życie polityczne i kultura starożytnego Rzymu. Uczeń:
 - 1) charakteryzuje przemiany ustrojowe i społeczne w Rzymie republikańskim i w cesarstwie rzymskim;
 - 2) porównuje niewolnictwo w Rzymie z wcześniejszymi formami niewolnictwa w świecie bliskowschodnim i greckim;
 - 3) opisuje zmiany w położeniu religii chrześcijańskiej w państwie rzymskim (od religii prześladowanej, poprzez tolerowaną, do panującej);
 - 4) prezentuje najważniejsze stanowiska historiografii dotyczące przyczyn upadku państwa rzymskiego;
 - 5) rozpoznaje dokonania kulturowe Rzymian w dziedzinie prawa, literatury, nauki, architektury i techniki;
 - 6) identyfikuje dziedzictwo kultury rzymskiej w dorobku kulturowym Europy.

II. Średniowiecze

1. Bizancjum i Zachód a świat islamu. Uczeń:
 - 1) charakteryzuje kręgi kulturowe: łaciński, bizantyjski i arabski;
 - 2) opisuje charakterystyczne cechy bizantyjskiego systemu politycznego;
 - 3) wyjaśnia wpływ cywilizacji islamskiej na cywilizację łacińską i bizantyjską;
 - 4) rozpoznaje najważniejsze osiągnięcia cywilizacji islamskiej w zakresie architektury, sztuki i nauki.
2. Europa wczesnego średniowiecza. Uczeń:
 - 1) opisuje zasięg terytorialny, organizację władzy, gospodarkę i kulturę państwa Franków;
 - 2) charakteryzuje i porównuje ideę cesarstwa karolińskiego z ideą cesarstwa Ottonów;
 - 3) opisuje proces tworzenia się państw w Europie Zachodniej, z uwzględnieniem najazdów Arabów, Normanów i Węgrów;
 - 4) opisuje proces powstawania państw w Środkowo-Wschodniej Europie, z uwzględnieniem wpływu cywilizacji łacińskiej i bizantyjskiej;
 - 5) charakteryzuje funkcjonowanie władzy, struktur społecznych i gospodarki w systemie feudalnym.

-
3. Europa w okresie krucjat. Uczeń:
 - 1) wyjaśnia ideowe i polityczne przyczyny rywalizacji papieża z cesarstwem o zwierzchnictwo nad średniowieczną Europą;
 - 2) charakteryzuje polityczne, społeczno-gospodarcze i religijne uwarunkowania oraz ocenia skutki wypraw krzyżowych do Ziemi Świętej i rekonkwisty;
 - 3) opisuje charakterystyczne przejawy ożywienia społeczno-gospodarczego w Europie XI–XIII w.;
 - 4) opisuje kierunki i charakter oraz konsekwencje najazdów mongolskich dla Europy Środkowo-Wschodniej.
 4. Polska w okresie wczesnopiastowskim. Uczeń:
 - 1) prezentuje główne stanowiska historiografii dotyczące etnogenezy Słowian;
 - 2) wyjaśnia uwarunkowania narodzin państwa polskiego i jego chrystianizacji;
 - 3) opisuje rozwój terytorialny państwa polskiego w X–XII w.;
 - 4) rozpoznaje tendencje centralistyczne i decentralistyczne w życiu politycznym państwa polskiego w X–XII w.;
 - 5) synchronizuje najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski i Europy w X–XII w.
 5. Polska w okresie rozbitcia dzielnicowego. Uczeń:
 - 1) wyjaśnia przyczyny polityczne i społeczno-gospodarcze oraz następstwa rozbitcia dzielnicowego;
 - 2) porównuje proces formowania się społeczeństwa stanowego w Polsce i w zachodniej Europie;
 - 3) opisuje przemiany społeczno-gospodarcze na ziemiach polskich oraz ocenia społeczno-kulturowe skutki kolonizacji na prawie niemieckim;
 - 4) charakteryzuje proces przewyciężenia rozbitcia politycznego ziem polskich, ze wskazaniem na rolę władców i Kościoła;
 - 5) synchronizuje najważniejsze wydarzenia z okresu rozbitcia dzielnicowego i dziejów Europy.
 6. Europa późnego średniowiecza. Uczeń:
 - 1) wyjaśnia przyczyny kryzysu idei władzy uniwersalnej w Europie późnego średniowiecza;
 - 2) charakteryzuje przemiany społeczne i gospodarcze w Europie w późnym średniowieczu;
 - 3) opisuje zmiany na mapie politycznej Europy w XIV–XV w.;
 - 4) charakteryzuje następstwa upadku cesarstwa bizantyńskiego i ekspansji tureckiej dla Europy.
-

-
7. Polska w XIV–XV w. Uczeń:
 - 1) opisuje rozwój terytorialny państwa polskiego w XIV–XV w.;
 - 2) charakteryzuje rozwój monarchii stanowej w Polsce, uwzględniając strukturę społeczeństwa polskiego w późnym średniowieczu i rozwój przywilejów szlacheckich;
 - 3) wyjaśnia międzynarodowe i wewnętrzne uwarunkowania związków Polski z Węgrami i Litwą w XIV–XV w.;
 - 4) charakteryzuje i ocenia stosunki polsko-krzyżackie na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej i kulturowej;
 - 5) ocenia panowanie Piastów w dziejach Polski; ocenia politykę dynastyczną Jagiellonów;
 - 6) synchronizuje wydarzenia z dziejów Polski i Europy w XIV–XV w.
 8. Kultura średniowiecza. Uczeń:
 - 1) wyjaśnia uniwersalny charakter kultury średniowiecznej;
 - 2) ocenia znaczenie włączenia ziem polskich do cywilizacyjnego kręgu świata zachodniego (łacińskiego);
 - 3) identyfikuje dokonania kultury okresu średniowiecza w zakresie piśmiennictwa, prawa, filozofii, architektury i sztuki, z uwzględnieniem kultury polskiego średniowiecza.

III. Dzieje nowożytne

1. Odkrycia geograficzne i europejski kolonializm doby nowożytnej. Uczeń:
 - 1) charakteryzuje cywilizacje prekolumbijskie w Ameryce;
 - 2) opisuje udział poszczególnych państw europejskich w podziale Nowego Świata w XVI–XVIII w.;
 - 3) ocenia wpływ odkryć geograficznych i ekspansji kolonialnej na życie gospodarcze i kulturowe Europy;
 - 4) ocenia długofalowe konsekwencje wielkich odkryć geograficznych dla Ameryki, Azji, Afryki.
2. Europa w XVI–XVII w. Uczeń:
 - 1) rozpoznaje charakterystyczne cechy renesansu europejskiego oraz wskazuje czołowych twórców i ich dzieła;
 - 2) wyjaśnia polityczne, gospodarcze, społeczne, kulturowe uwarunkowania i następstwa reformacji, opisując główne nurty i postaci; charakteryzuje reformę Kościoła katolickiego;
 - 3) opisuje mapę polityczną i wyznaniową Europy w XVI w.;
 - 4) wyjaśnia zmiany w sposobie funkcjonowania państw europejskich w epoce nowożytnej, z uwzględnieniem charakterystyki i oceny absolutyzmu francuskiego;
 - 5) opisuje proces kształtowania się państwa moskiewskiego/rosyjskiego;

-
- 6) charakteryzuje główne europejskie konflikty polityczne w XVI–VII w., z uwzględnieniem roli Turcji w Europie Środkowo-Wschodniej;
 - 7) wyjaśnia genezę i opisuje następstwa rewolucji angielskich;
 - 8) analizuje przemiany kapitalistyczne w życiu gospodarczym Europy Zachodniej XVI–XVII w.;
 - 9) opisuje przemiany w kulturze europejskiej w XVII w. i rozpoznaje główne dokonania epoki baroku.
3. Rzeczpospolita w okresie renesansu i demokracji szlacheckiej. Uczeń:
 - 1) opisuje i wyjaśnia funkcjonowanie najważniejszych instytucji życia politycznego w XVI-wiecznej Polsce, w tym sejmików, sejmu, senatu i sejmu elekcyjnego; ocenia demokrację szlachecką;
 - 2) ocenia polską specyfikę w zakresie rozwiązań ustrojowych, struktury społecznej i modelu życia gospodarczego na tle europejskim oraz synchronizuje najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski w XVI w. z wydarzeniami europejskimi;
 - 3) opisuje zmiany terytorialne państwa polsko-litewskiego i charakteryzuje stosunki z sąsiadami w XVI w.;
 - 4) ocenia zmiany w relacjach polsko-litewskich w XVI w.;
 - 5) ocenia kulturową rolę Polski w przeniesieniu wzorców cywilizacji zachodniej na obszary ruskie i litewskie;
 - 6) ocenia sytuację wyznaniową na ziemiach Rzeczypospolitej w XVI w., w tym tolerancję wyznaniową oraz unię brzeską;
 - 7) identyfikuje dzieła polskiego renesansu oraz ocenia dorobek polskiej myśli politycznej okresu odrodzenia i reformacji.
 4. Rzeczpospolita Obojga Narodów w XVII w. Ustrój, społeczeństwo i kultura. Uczeń:
 - 1) opisuje zmiany terytorium Rzeczypospolitej w XVII w.;
 - 2) opisuje główne etapy konfliktów politycznych i militarnych Rzeczypospolitej ze Szwecją, państwem moskiewskim/Rosją i Turcją w XVII w.; wyjaśnia ich następstwa;
 - 3) charakteryzuje proces oligarchizacji życia politycznego Rzeczypospolitej;
 - 4) wyjaśnia przyczyny kryzysów wewnętrznych oraz załamania gospodarczego Rzeczypospolitej w XVII w.;
 - 5) ocenia polską specyfikę w zakresie rozwiązań ustrojowych, struktury społecznej i modelu życia gospodarczego na tle europejskim oraz synchronizuje najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski w XVII w. z wydarzeniami europejskimi;
 - 6) charakteryzuje sarmatyzm jako ideologię i styl życia polskiej szlachty; rozpoznaje dzieła sztuki polskiego baroku.

-
5. Oświecenie, absolutyzm oświecony i rewolucje XVIII w. Uczeń:
 - 1) wyjaśnia polityczne, gospodarcze, społeczne, kulturowe uwarunkowania oświecenia europejskiego;
 - 2) charakteryzuje główne idee europejskiego oświecenia i rozpoznaje jego główne dokonania w myśli politycznej, nauce, literaturze, sztuce i architekturze;
 - 3) charakteryzuje absolutyzm oświecony na przykładach państw sąsiadujących z Rzeczpospolitą;
 - 4) charakteryzuje program modernizacji Rosji i rosyjską ideę imperium;
 - 5) charakteryzuje parlamentaryzm angielski i rewolucję przemysłową w Anglii;
 - 6) porównuje przyczyny oraz charakter rewolucji amerykańskiej i francuskiej;
 - 7) charakteryzuje specyfikę okresu jakobińskiego rewolucji francuskiej;
 - 8) wskazuje najważniejsze zmiany na mapie politycznej Europy i Ameryki Północnej w XVIII w. oraz wyjaśnia ich przyczyny;
 - 9) ocenia znaczenie rewolucji amerykańskiej i francuskiej z perspektywy politycznej, gospodarczej i społecznej.
 6. Rzeczpospolita w XVIII w. Reformy oświeceniowe i rozbiory. Uczeń:
 - 1) charakteryzuje politykę Rosji, Prus i Austrii wobec Rzeczypospolitej i wskazuje przejawy osłabienia suwerenności państwa polskiego;
 - 2) charakteryzuje działania zmierzające do naprawy Rzeczypospolitej i walkę zbrojną o utrzymanie niepodległości w drugiej połowie XVIII w.;
 - 3) charakteryzuje i ocenia dzieło Sejmu Wielkiego, odwołując się do tekstu Konstytucji 3 maja;
 - 4) opisuje i wyjaśnia uwarunkowania wewnętrzne i międzynarodowe kolejnych rozbiorów Polski, a także analizuje zmiany granic;
 - 5) prezentuje oceny polskiej historiografii dotyczące rozbiorów, panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego i przyczyn upadku Rzeczypospolitej;
 - 6) wyjaśnia specyfikę polskiego oświecenia; ocenia dorobek kulturowy okresu stanisławowskiego, z uwzględnieniem reformy szkolnictwa;
 - 7) synchronizuje najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski w XVIII w. z wydarzeniami w Europie i w Stanach Zjednoczonych.

IV. Wiek XIX

1. Europa napoleońska. Uczeń:
 - 1) opisuje kierunki i etapy podbojów Napoleona; charakteryzuje napoleońską ideę imperium;
 - 2) wyjaśnia źródła sukcesów i porażek Napoleona w polityce wewnętrznej i zagranicznej;

-
- 3) wyjaśnia wpływ idei rewolucji francuskiej i wojen okresu napoleońskiego na zmiany polityczne, społeczne i gospodarcze w Europie;
 - 4) wskazuje przykłady i wyjaśnia przyczyny zaangażowania się Polaków po stronie Napoleona;
 - 5) charakteryzuje ustrój polityczny Księstwa Warszawskiego;
 - 6) charakteryzuje decyzje kongresu wiedeńskiego, z uwzględnieniem sprawy polskiej.
2. Europa i Stany Zjednoczone w epoce rewolucji przemysłowej. Uczeń:
 - 1) charakteryzuje proces uprzemysłowienia państw europejskich i Stanów Zjednoczonych;
 - 2) charakteryzuje rozwój terytorialny, gospodarczy oraz przemiany społeczno-kulturowe w Stanach Zjednoczonych w XIX w.;
 - 3) ocenia gospodarcze, społeczne, kulturowe i ekologiczne skutki rewolucji przemysłowej.
 3. Ideologie XIX w. Uczeń:
 - 1) charakteryzuje i porównuje ideologie: konserwatyzm, liberalizm, nacjonalizm, socjalizm utopijny, marksizm i anarchizm;
 - 2) wyjaśnia związki pomiędzy ideologiami liberalnymi i nacjonalistycznymi a europejskimi ruchami niepodległościowymi i zjednoczeniowymi, omawia powstanie o niepodległość Grecji, Wiosnę Ludów, zjednoczenie Włoch i Niemiec;
 - 3) porównuje cele i charakter oraz ocenia polityczne i społeczno-gospodarcze skutki zjednoczenia Włoch i Niemiec;
 - 4) charakteryzuje różne formy zorganizowanej działalności robotników: związki zawodowe, partie polityczne oraz wyjaśnia proces demokratyzacji, z uwzględnieniem przemian ustrojowych w Europie Zachodniej.
 4. Walka o niepodległość Polski w okresie niewoli narodowej. Uczeń:
 - 1) charakteryzuje i porównuje cele oraz metody polityki zaborców wobec społeczeństwa polskiego w okresie niewoli narodowej;
 - 2) rozpoznaje działania społeczeństwa sprzyjające rozwojowi tożsamości narodowej;
 - 3) wyjaśnia przyczyny, charakter i skutki powstań narodowych;
 - 4) prezentuje oceny polskiej historiografii dotyczące powstań narodowych;
 - 5) charakteryzuje koncepcje polityczno-społeczne Wielkiej Emigracji XIX w. i ich wpływ na życie polityczno-społeczne w trzech zaborach;
 - 6) ocenia dorobek kultury polskiej XIX w. i jej wpływ na kształtowanie się tożsamości narodowej Polaków.
 5. Społeczeństwo polskie w okresie zaborów w XIX w. Uczeń:
 - 1) wyjaśnia wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny odmiennego rozwoju gospodarczego ziem polskich w trzech zaborach;
-

-
- 2) analizuje strukturę społeczeństwa w trzech zaborach, z uwzględnieniem mniejszości narodowych i wyznaniowych, w tym ludności żydowskiej;
 - 3) wyjaśnia przyczyny, charakter i skutki emigracji w XIX w. oraz ocenia aktywność polityczną, militarną i kulturalną Polaków w Europie;
 - 4) porównuje programy ruchu narodowego, ruchu ludowego oraz partii socjalistycznych;
 - 5) charakteryzuje wydarzenia rewolucyjne 1905–1907;
 - 6) porównuje dynamikę zmian gospodarczych i społecznych na ziemiach polskich z przemianami europejskimi oraz synchronizuje wydarzenia z historii politycznej.
6. Europa i świat w XIX w. Uczeń:
- 1) charakteryzuje kierunki przemian społecznych i politycznych w państwach europejskich oraz w Stanach Zjednoczonych i w Japonii;
 - 2) charakteryzuje system polityczny i społeczny imperium rosyjskiego na tle przemian w XIX-wiecznej Europie;
 - 3) opisuje zasięg i ekspansję kolonialną Wielkiej Brytanii, Francji, Niemiec, Rosji i Stanów Zjednoczonych;
 - 4) analizuje polityczne, gospodarcze i społeczne przyczyny oraz następstwa podbojów kolonialnych państw europejskich w Azji i Afryce;
 - 5) charakteryzuje czynniki sprzyjające rozwojowi badań naukowych; rozpoznaje największe osiągnięcia nauki i techniki XIX w.;
 - 6) rozpoznaje dorobek kulturowy XIX w.

V. Wiek XX

1. I wojna światowa i rewolucje w Rosji. Uczeń:
 - 1) wyjaśnia genezę I wojny światowej i opisuje charakter działań wojennych;
 - 2) przedstawia genezę i charakteryzuje przebieg rewolucji rosyjskich w 1917 r.;
 - 3) wyjaśnia wpływ wydarzeń rewolucyjnych w Rosji na przebieg I wojny światowej;
 - 4) opisuje zmiany na mapie politycznej Europy i świata po I wojnie światowej;
 - 5) omawia polskie orientacje polityczne oraz działalność polskich formacji wojskowych w okresie I wojny światowej;
 - 6) wyjaśnia zmiany zachodzące w polityce mocarstw wobec sprawy polskiej, w tym charakteryzuje stanowisko Rosji i Stanów Zjednoczonych.
2. Kryzys demokracji i systemy totalitarne. Uczeń:
 - 1) wyjaśnia przyczyny zwycięstwa bolszewików w Rosji oraz charakteryzuje najistotniejsze przemiany zachodzące w życiu społecznym, gospodarczym i politycznym w ZSRR do końca lat trzydziestych XX w.;

-
- 2) wyjaśnia społeczne, gospodarcze, polityczne i kulturowe uwarunkowania rządów autorytarnych w Europie Środkowo-Wschodniej, faszyzmu włoskiego i nazizmu oraz charakteryzuje aktywność międzynarodową Włoch i Niemiec w latach trzydziestych XX w.;
 - 3) porównuje systemy totalitarne oraz charakteryzuje ich imperialne cele;
 - 4) prezentuje stanowiska nauk społecznych na temat genezy i mechanizmów działania systemów totalitarnych;
 - 5) ocenia politykę świata zachodniego wobec totalitaryzmu nazistowskiego i komunizmu; wyjaśnia genezę II wojny światowej.
3. Europa i świat między wojnami. Społeczeństwo, gospodarka, kultura. Uczeń:
- 1) charakteryzuje proces demokratyzacji społeczeństw międzywojennych i ustrojów politycznych, z uwzględnieniem następstw I wojny światowej, przemian cywilizacyjnych, w tym kultury masowej;
 - 2) charakteryzuje życie gospodarcze okresu międzywojennego i wyjaśnia mechanizm wielkiego kryzysu gospodarczego oraz porównuje sposoby przezwyciężania jego skutków w Stanach Zjednoczonych i w Europie;
 - 3) rozpoznaje dorobek kulturowy okresu międzywojennego.
4. Odbudowa niepodległości i życie polityczne II Rzeczypospolitej. Uczeń:
- 1) opisuje proces kształtowania się terytorium II Rzeczypospolitej, w tym powstanie wielkopolskie i powstania śląskie oraz plebiscyty, a także wojnę polsko-bolszewicką;
 - 2) rozpoznaje charakterystyczne cechy ustroju II Rzeczypospolitej w oparciu o konstytucje z 1921 i 1935 r.;
 - 3) opisuje główne ugrupowania polityczne II Rzeczypospolitej, ich aktywność w życiu politycznym oraz przywódców;
 - 4) wyjaśnia przyczyny kryzysu demokracji parlamentarnej w II Rzeczypospolitej; charakteryzuje przyczyny i konsekwencje przewrotu majowego;
 - 5) wyjaśnia uwarunkowania polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej;
 - 6) synchronizuje najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski z wydarzeniami europejskimi.
5. II Rzeczpospolita. Społeczeństwo, gospodarka, kultura. Uczeń:
- 1) charakteryzuje i ocenia dorobek gospodarczy II Rzeczypospolitej;
 - 2) analizuje strukturę społeczeństwa II Rzeczypospolitej, w tym strukturę narodowościowo-wyznaniową oraz charakteryzuje politykę II Rzeczypospolitej wobec mniejszości narodowych i jej uwarunkowania;
 - 3) charakteryzuje dorobek kulturowy II Rzeczypospolitej;
 - 4) prezentuje oceny polskiej historiografii dotyczące II Rzeczypospolitej.

-
6. Europa i świat podczas II wojny światowej. Uczeń:
 - 1) opisuje główne etapy II wojny światowej i wskazuje przełomowe wydarzenia dla jej przebiegu;
 - 2) wyjaśnia uwarunkowania współpracy niemiecko-radzieckiej w latach 1939–1941 i jej konsekwencje dla państw i narodów Europy Środkowej;
 - 3) charakteryzuje uwarunkowania militarne i polityczne konferencji Wielkiej Trójki oraz ich ustalenia;
 - 4) porównuje I i II wojnę światową – charakter działań wojennych i następstwa obu konfliktów.
 7. Europa pod okupacją niemiecką i Holokaust. Uczeń:
 - 1) charakteryzuje politykę III Rzeszy wobec społeczeństw okupowanej Europy, w tym nazistowski plan eksterminacji Żydów oraz innych narodowości i grup społecznych;
 - 2) opisuje postawy Żydów wobec polityki eksterminacji, w tym powstanie w getcie warszawskim, a także opisuje postawy społeczeństwa polskiego wobec Holokaustu;
 - 3) ocenia stosunek społeczeństw i rządów świata zachodniego oraz Kościoła katolickiego do Holokaustu.
 8. Okupacja niemiecka i radziecka na ziemiach polskich. Uczeń:
 - 1) opisuje przebieg i następstwa wojny obronnej Polski w 1939 r.;
 - 2) opisuje międzynarodowe uwarunkowania działalności polskiego rządu na wygnaniu;
 - 3) wskazuje podobieństwa i różnice w polityce obu okupantów wobec narodu polskiego;
 - 4) opisuje organizację polskiego państwa podziemnego oraz różne formy ruchu oporu, ze szczególnym uwzględnieniem działalności Armii Krajowej;
 - 5) wyjaśnia działania Stalina zmierzające do utworzenia komunistycznego ośrodka władzy w Polsce;
 - 6) wyjaśnia uwarunkowania polityczne i charakteryzuje czyn zbrojny powstania warszawskiego;
 - 7) synchronizuje najważniejsze wydarzenia II wojny światowej z dziejów Polski, Europy i świata.
 9. Europa i świat w okresie rywalizacji ZSRR i Stanów Zjednoczonych. Uczeń:
 - 1) opisuje demograficzne, społeczno-gospodarcze i polityczne skutki wojny;
 - 2) rozpoznaje zmiany polityczne na mapie Europy i świata po II wojnie światowej;
 - 3) wyjaśnia genezę zimnej wojny i rozpoznaje jej przejawy w stosunkach pomiędzy ZSRR a Stanami Zjednoczonymi;
-

-
- 4) charakteryzuje problem niemiecki po II wojnie światowej;
 - 5) wyjaśnia cele utworzenia NATO i Układu Warszawskiego oraz charakteryzuje te bloki militarne;
 - 6) charakteryzuje proces integracji Europy Zachodniej;
 - 7) wyjaśnia cele utworzenia ONZ i charakteryzuje jego rolę w rozwiązywaniu problemów współczesnego świata;
 - 8) charakteryzuje przyczyny i skutki przełomowych konfliktów zimnej wojny: wojny koreańskiej, kryzysu kubańskiego, wojny w Wietnamie i wojny w Afganistanie;
 - 9) wyjaśnia źródła i rozwój konfliktu arabsko-izraelskiego po II wojnie światowej.
10. Rozpad systemu kolonialnego. Uczeń:
 - 1) opisuje główne etapy procesu dekolonizacji Azji i Afryki, z uwzględnieniem Indii oraz Indochin;
 - 2) opisuje zmiany na politycznej mapie świata w wyniku procesu dekolonizacji;
 - 3) ocenia polityczne i społeczno-gospodarcze skutki procesu dekolonizacji.
 11. Chiny po II wojnie światowej. Uczeń:
 - 1) opisuje główne etapy w dziejach komunistycznych Chin;
 - 2) charakteryzuje maoistowską odmianę komunizmu;
 - 3) charakteryzuje międzynarodową pozycję Chin w okresie rywalizacji ZSRR i Stanów Zjednoczonych oraz po rozpadzie ZSRR.
 12. Europa Środkowo-Wschodnia po II wojnie światowej. Uczeń:
 - 1) charakteryzuje proces uzależniania państw Europy Środkowo-Wschodniej od ZSRR, z uwzględnieniem sowietyzacji i stalinizacji;
 - 2) wyjaśnia przyczyny zmian w polityce zagranicznej ZSRR i w polityce wewnętrznej państw satelickich ZSRR po 1956 r.;
 - 3) charakteryzuje proces uniezależnienia się państw satelickich od ZSRR;
 - 4) wyjaśnia przyczyny rozpadu ZSRR i bloku wschodniego;
 - 5) opisuje przeobrażenia ustrojowe w państwach Europy Środkowo-Wschodniej i rozpoznaje charakterystyczne cechy procesu dekomunizacji w państwach bloku wschodniego po 1989 r.;
 - 6) synchronizuje najważniejsze wydarzenia z dziejów świata, Europy Zachodniej i Środkowo-Wschodniej oraz Polski.
 13. Polska w latach 1944–1948. Uczeń:
 - 1) porównuje terytorium Polski powojennej z terytorium II Rzeczypospolitej oraz analizuje polityczno-społeczne i gospodarcze skutki zmiany granic;
-

-
- 2) charakteryzuje główne etapy przejmowania władzy przez komunistów w Polsce, z uwzględnieniem działań opozycji legalnej i podziemia antykomunistycznego; opisuje represje stosowane przez radziecki i polski aparat bezpieczeństwa;
 - 3) rozpoznaje charakterystyczne cechy okresu odbudowy i przebudowy gospodarki, z uwzględnieniem reformy rolnej i nacjonalizacji przemysłu.
14. Polska w latach 1948–1956. Uczeń:
 - 1) porównuje procesy stalinizacji państwa polskiego i państw Europy Środkowo-Wschodniej;
 - 2) charakteryzuje system polityczny i społeczno-gospodarczy Polski w okresie stalinowskim, z uwzględnieniem Konstytucji z 1952 r.;
 - 3) rozpoznaje charakterystyczne cechy gospodarki centralnie planowanej i ocenia jej skutki;
 - 4) charakteryzuje zjawisko socrealizmu w literaturze i sztuce.
 15. Polska w latach 1956–1980. Uczeń:
 - 1) charakteryzuje i porównuje etapy: 1956–1970 i 1970–1980;
 - 2) wyjaśnia przyczyny kryzysów społeczno-politycznych: 1968 r., 1970 r., 1976 r. i 1980 r.;
 - 3) charakteryzuje działalność opozycji w PRL-u;
 - 4) charakteryzuje relacje państwo-Kościół i ocenia rolę Kościoła w życiu społecznym;
 - 5) charakteryzuje kulturę i życie codzienne w Polsce Ludowej.
 16. Polska w latach 1980–1989. Uczeń:
 - 1) wyjaśnia ideę Solidarności i jej wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Polsce;
 - 2) charakteryzuje państwo i społeczeństwo w czasie stanu wojennego oraz ocenia społeczno-gospodarcze i polityczne skutki stanu wojennego;
 - 3) opisuje przyczyny i skutki obrad „Okrągłego Stołu”;
 - 4) prezentuje oceny polskiej historiografii dotyczące PRL-u.
 17. Narodziny III Rzeczypospolitej. Uczeń:
 - 1) wyjaśnia międzynarodowe i wewnętrzne uwarunkowania procesu odbudowy demokratycznego państwa po 1989 r.;
 - 2) charakteryzuje proces reformowania gospodarki polskiej;
 - 3) ocenia dokonania III Rzeczypospolitej w polityce zagranicznej.
 18. Przemiany cywilizacyjne w drugiej połowie XX w. Uczeń:
 - 1) charakteryzuje społeczno-gospodarcze i techniczne skutki rewolucji naukowo-technicznej, rozpoznając osiągnięcia nauki i techniki drugiej połowy XX w.;
-

-
- 2) rozpoznaje charakterystyczne cechy kultury masowej i elitarnej oraz przemiany obyczajowe drugiej połowy XX w.;
 - 3) charakteryzuje zjawisko kontrkultury i ruchy młodzieżowe w kulturze zachodniej;
 - 4) charakteryzuje tendencje sakralizacyjne i desakralizacyjne we współczesnym świecie, oraz proces dostosowywania się Kościoła katolickiego do wyzwań współczesności.

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO

IV etap edukacyjny

przedmiot uzupełniający

Celem zajęć *historia i społeczeństwo* jest poszerzenie wiedzy z zakresu historii z elementami wiedzy o społeczeństwie i wiedzy o kulturze.

Poniższa tabela przedstawia przykładowe tematy zajęć. Na zajęciach można realizować bądź wątek tematyczny, czyli omówić wybrany temat we wszystkich epokach historycznych, bądź wątek epokowy, czyli omówić wszystkie tematy w zakresie wybranej epoki historycznej. Dopuszcza się realizację wątku tematycznego zaproponowanego przez nauczyciela. Zajęcia *historia i społeczeństwo* powinny objąć co najmniej cztery takie wątki (np. cztery wątki tematyczne lub dwa wątki tematyczne i dwa wątki epokowe).

DZIEDZICTWO EPOK

Tematy zajęć \ Epoka	Starożytność	Średniowiecze	Nowożytność	XIX w.	XX w.
1. Europa i świat	A1	B1	C1	D1	E1
2. Język, komunikacja i media	A2	B2	C2	D2	E2
3. Kobieta i mężczyzna, rodzina	A3	B3	C3	D3	E3
4. Nauka	A4	B4	C4	D4	E4
5. Swojskość i obcość	A5	B5	C5	D5	E5
6. Gospodarka	A6	B6	C6	D6	E6
7. Rządzący i rządzeni	A7	B7	C7	D7	E7
8. Wojna i wojskowość	A8	B8	C8	D8	E8
9. Ojczysty Panteon i ojczyste spory	A9	B9	C9	D9	E9

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Celem zajęć jest pokazanie uczniom zainteresowanym naukami matematycznymi i przyrodznawstwem, że wiedza humanistyczna może stanowić klucz do rozumienia świata współczesnego i pomaga w autoidentyfikacji w świecie.

1. Europa i świat. Uczeń:
 - A.1.1. opisuje zasięg i konsekwencje ekspansji rzymskiej; wyjaśnia pojęcie romanizacji, odwołując się do wybranych przykładów;
 - A.1.2. charakteryzuje basen Morza Śródziemnego jako obszar intensywnego przenikania się kultur w starożytności;
 - B.1.1. charakteryzuje wpływ cywilizacyjnego kręgu islamskiego na Europę w średniowieczu, w dziedzinie polityki, sztuki, filozofii;
 - B.1.2. charakteryzuje przykłady zgodnego i wrogiego współżycia chrześcijan, Żydów i muzułmanów w wybranym regionie średniowiecznej Europy;
 - C.1.1. wyjaśnia przyczyny, które spowodowały i umożliwiły ekspansję zamorską Europy u schyłku średniowiecza i w epoce nowożytnej;
 - C.1.2. charakteryzuje postaci wybranych wielkich podróżników późnego średniowiecza i nowożytności;
 - D.1.1. opisuje politykę Europy wobec Chin, Indii i Japonii w XIX w.; ocenia znaczenie odkrycia kultur Chin, Indii i Japonii dla cywilizacji europejskiej;
 - D.1.2. przedstawia spory o ocenę roli kolonializmu europejskiego dla Europy i terytoriów kolonizowanych;
 - E.1.1. charakteryzuje kontakty i stosunki Stanów Zjednoczonych i Europy w XX w., z uwzględnieniem polityki, gospodarki i kultury;
 - E.1.2. charakteryzuje stanowiska w sporze o liberalizację światowego handlu i jej konsekwencje.
2. Język, komunikacja i media. Uczeń:
 - A.2.1. ocenia rolę języka greckiego i łacińskiego dla rozwoju kultury w strefie śródziemnomorskiej i wyjaśnia znaczenie tej wspólnoty językowej dla kultury europejskiej;
 - A.2.2. opisuje przykładowe zapożyczenia z języka greckiego i łacińskiego w języku polskim; wyjaśnia znaczenie napisów łacińskich często powtarzających się w kościołach i na cmentarzach, z uwzględnieniem zabytków regionu;
 - B.2.1. charakteryzuje grupy językowe w Europie i proces ich powstawania;
 - B.2.2. charakteryzuje przekaz ideowy i ikonograficzny katedry gotyckiej; analizuje, na wybranych przykładach, średniowieczne formy przekazu zwane „biblią dla ubogich”;
 - C.2.1. charakteryzuje kulturowe i społeczne konsekwencje upowszechnienia druku w epoce nowożytnej;
 - C.2.2. opisuje instytucje i media kształtujące opinię publiczną w dobie oświecenia;
 - D.2.1. charakteryzuje kulturę masową społeczeństwa XIX-wiecznego;

-
- D.2.2. charakteryzuje nowe formy przekazu informacji w społeczeństwie XIX-wiecznym, ze szczególnym uwzględnieniem prasy i reklamy oraz fotografii;
 - E.2.1. analizuje obieg informacji w społeczeństwie XX-wiecznym; charakteryzuje znaczenie nowych form w komunikacji społecznej, z uwzględnieniem radia, telewizji, filmu i Internetu; analizuje, w jaki sposób dostępne człowiekowi formy przekazu wpływają na treść przekazu;
 - E.2.2. analizuje przykłady manipulacji językowych w propagandzie politycznej i reklamie.
3. Kobieta i mężczyzna, rodzina. Uczeń:
- A.3.1. analizuje, na wybranych przykładach, obrazy miłości, role kobiety i mężczyzny oraz model rodziny w Biblii;
 - A.3.2. analizuje, na wybranych przykładach, obrazy miłości, role kobiety i mężczyzny oraz model rodziny w kulturze starożytnej Grecji i Rzymu;
 - B.3.1. wyjaśnia wpływ kultury arabskiej i prowansalskiej na europejski model miłości dworskiej w średniowieczu i ocenia trwałość tego modelu;
 - B.3.2. opisuje i porównuje miejsce dziecka w życiu społecznym w średniowieczu, w epoce nowożytnej oraz w XIX i w XX w.;
 - C.3.1. charakteryzuje polską obyczajowość w epoce nowożytnej; analizuje na przykładach ikonograficznych, pamiątkarskich i epistolograficznych sarmackie wzorce zachowań i ocenia trwałość tych wzorców;
 - C.3.2. analizuje model kształcenia polskiego szlachcica w epoce nowożytnej;
 - D.3.1. opisuje, na wybranych przykładach, wzory miłości romantycznej i analizuje trwałość tego wzorca kulturowego;
 - D.3.2. wyjaśnia przemiany życia społecznego sprzyjające emancypacji kobiet i przejawy tego procesu;
 - E.3.1. analizuje, na wybranych przykładach, przemiany obyczajowe w świecie zachodnim w XX w., z uwzględnieniem „rewolucji obyczajowej” lat 60.;
 - E.3.2. analizuje zmiany modelu rodziny w XX w., z uwzględnieniem przemian zaistniałych w życiu społeczeństwa polskiego.
4. Nauka. Uczeń:
- A.4.1. charakteryzuje dorobek nauki greckiej w zakresie filozofii, geometrii, fizyki, astronomii i medycyny;
 - A.4.2. wyjaśnia antyczne korzenie współczesnych dyscyplin naukowych;
 - B.4.1. opisuje genezę uniwersytetu i jego organizację;

-
- B.4.2. wyjaśnia przyczyny trwałości idei uniwersyteckiej;
 - C.4.1. opisuje funkcjonowanie nowożytnej republiki uczonych (*republiques des lettres*); charakteryzuje instytucje nowożytnej nauki (akademia, encyklopedia);
 - C.4.2. ocenia dziedzictwo oświeceniowego racjonalizmu w świecie współczesnym;
 - D.4.1. charakteryzuje XIX-wieczną fascynację „postępem”;
 - D.4.2. charakteryzuje konsekwencje darwinizmu i teorii psychoanalizy w naukach społecznych i refleksji etycznej w XIX i XX w.;
 - E.4.1. analizuje wybrane interpretacje socjologiczne odnoszące się do przemian życia społecznego w XX w.;
 - E.4.2. przedstawia współczesne spory etyczne wokół uprawnień i granic poznawczych nauki.
5. Swojskość i obcość. Uczeń:
- A.5.1. opisuje greckie i rzymskie pojęcia barbarzyńcy; charakteryzuje, na wybranych przykładach, kontakty Greków i Rzymian z ludami uważanymi przez nich za barbarzyńców;
 - A.5.2. wyjaśnia na przykładach starożytnych Greków i Rzymian fenomen uznawania własnej kultury za kulturę prawdziwie ludzką;
 - B.5.1. wyjaśnia genezę i konsekwencje antyjudaizmu w średniowiecznej Europie;
 - B.5.2. analizuje, na wybranych przykładach, postrzeganie swojskości i obcości w okresie krucjat;
 - C.5.1. charakteryzuje i ocenia postawy Europejczyków wobec mieszkańców zdobywanych i odkrywanych ziem w epoce nowożytnej;
 - C.5.2. wyjaśnia różnice między oświeceniową koncepcją tolerancji a współczesnym rozumieniem tego pojęcia;
 - D.5.1. charakteryzuje obecność mitu „szlachetnego dzikusa” w literaturze epoki, opisuje europejskie wyobrażenia o mieszkańcach innych kontynentów zawarte w literaturze przygodowej;
 - D.5.2. charakteryzuje i ocenia idee nacjonalizmu i rasizmu w XIX w.;
 - E.5.1. analizuje wielokulturowość społeczeństwa II Rzeczypospolitej;
 - E.5.2. analizuje, na wybranych przykładach, współczesne społeczeństwa wielokulturowe.
6. Gospodarka. Uczeń:
- A.6.1. opisuje formy wymiany handlowej w świecie starożytnym;
 - A.6.2. opisuje początki pieniądza i wyjaśnia konsekwencje pojawienia się pieniądza w obrocie handlowym;
 - B.6.1. opisuje różne formy kredytowania przedsięwzięć handlowych (i innych) w starożytności, średniowieczu i nowożytności; wyjaśnia niezbędność kredytu dla funkcjonowania gospodarki rynkowej;

-
- B.6.2. wyjaśnia stosunek Kościoła do bogactwa i bogacenia się w średniowieczu;
 - C.6.1. opisuje instytucje ważne dla rozwoju gospodarki kapitalistycznej (np. bank, giełdę, weksel); charakteryzuje ponadregionalne więzi gospodarcze w epoce nowożytnej;
 - C.6.2. wyjaśnia genezę gospodarki kapitalistycznej w Europie i ocenia rolę, jaką odegrał kapitalizm w zapewnieniu Europie pierwszeństwa w nowożytnym świecie;
 - D.6.1. charakteryzuje gospodarkę kapitalistyczną w XIX w.; opisuje miasto przemysłowe; wyjaśnia znaczenie kwestii robotniczej;
 - D.6.2. charakteryzuje poglądy entuzjastów kapitalizmu oraz przedstawia krytyczne opinie na temat gospodarki kapitalistycznej w XIX w.; wyjaśnia główne założenia marksowskiej teorii ekonomicznej;
 - E.6.1. charakteryzuje gospodarkę realnego socjalizmu i jej konsekwencje;
 - E.6.2. wyjaśnia, czym jest państwo opiekuńcze, i opisuje jego genezę; opisuje kilka odmiennych przykładów współczesnych państw opiekuńczych; przedstawia argumenty w sporze o efektywność i sprawiedliwość państwa opiekuńczego.
7. Rządzący i rządzi. Uczeń:
- A.7.1. wyjaśnia pojęcie obywatel i obywatelstwo w *polis* ateńskiej i w republikańskim Rzymie;
 - A.7.2. wyjaśnia recepcję antycznego pojęcia obywatel w późniejszych epokach, z uwzględnieniem Rzeczypospolitej przedrozbiorowej;
 - B.7.1. charakteryzuje zakres władzy cesarza, papieża i króla oraz ich wzajemne relacje w średniowieczu; opisuje zakres władzy samorządu miejskiego w średniowiecznym mieście;
 - B.7.2. analizuje relikty świata feudalnego w późniejszych epokach;
 - C.7.1. analizuje funkcjonowanie staropolskiego parlamentaryzmu na tle porównawczym;
 - C.7.2. analizuje i ocenia zjawisko oligarchizacji życia politycznego i rozwoju klienteli jako nieformalnego systemu władzy w I Rzeczypospolitej;
 - D.7.1. analizuje, na wybranych przykładach, zjawisko rewolucji społeczno-politycznej i jego ideowe korzenie;
 - D.7.2. analizuje, na wybranych przykładach, ruch anarchistyczny;
 - E.7.1. analizuje, na wybranych przykładach, działalność opozycji politycznej w PRL;
 - E.7.2. objaśnia pojęcie antyutopii, odwołując się do prac Orwella i Huxleya.
8. Wojna i wojskowość. Uczeń:
- A.8.1. charakteryzuje, na wybranych przykładach, strategię Aleksandra Wielkiego i Juliusza Cezara;

-
- A.8.2. charakteryzuje organizację i technikę wojenną armii rzymskiej;
 - B.8.1. charakteryzuje etos rycerski;
 - B.8.2. wyjaśnia, na wybranych przykładach, koncepcję wojny sprawiedliwej i niesprawiedliwej w średniowieczu;
 - C.8.1. analizuje przyczyny i następstwa wojen religijnych w nowożytnej Europie;
 - C.8.2. charakteryzuje wybrane sylwetki wodzów i ich strategię z okresu Rzeczypospolitej przedrozbiorowej;
 - D.8.1. charakteryzuje, na wybranych przykładach, strategię Napoleona I; analizuje czarną i białą legendę napoleońską; wyjaśnia różnice w ocenie Napoleona I w Polsce i w innych państwach europejskich;
 - D.8.2. charakteryzuje i porównuje trzy koncepcje stworzenia ładu światowego: Pax Romana, Pax Britannica i Pax Americana;
 - E.8.1. analizuje wybrane przepisy prawa międzynarodowego o wojnie;
 - E.8.2. charakteryzuje ruch pacyfistyczny; charakteryzuje wizję globalnej zagłady obecnej w literaturze i filmach *science-fiction*.
9. Ojczysty Panteon i ojczyste spory. Uczeń:
- A.9.1. charakteryzuje, na wybranych przykładach, antyczne wzory bohaterstwa, żołnierza i obrońcy ojczyzny oraz ich recepcję w polskiej myśli politycznej, tradycji literackiej oraz edukacyjnej późniejszych epok;
 - A.9.2. charakteryzuje antyczny wzorzec obywatela oraz jego recepcję w polskiej myśli i praktyce politycznej późniejszych epok;
 - B.9.1. charakteryzuje, na wybranych przykładach, koncepcje polityczne władców z dynastii piastowskiej;
 - B.9.2. charakteryzuje oraz ocenia, na wybranych przykładach, rolę ludzi Kościoła w budowie państwa polskiego;
 - C.9.1. charakteryzuje, na wybranych przykładach, postawy obywateli wobec wyzwań epoki (XVI–XVIII w.);
 - C.9.2. charakteryzuje spory o przyczyny upadku I Rzeczypospolitej;
 - D.9.1. charakteryzuje i ocenia polityczne koncepcje nurtu insurekcyjnego oraz nurtu realizmu politycznego;
 - D.9.2. charakteryzuje spory o ocenę dziewiętnastowiecznych powstań narodowych;
 - E.9.1. charakteryzuje spory o kształt Polski w XX w., uwzględniając cezury 1918 r., 1944–1945, 1989 r., oraz prezentuje sylwetki czołowych uczestników tych wydarzeń;
 - E.9.2. charakteryzuje postawy społeczne wobec totalitarnej władzy, uwzględniając różnorodne formy oporu, oraz koncepcje współpracy lub przystosowania.

ZALECANE WARUNKI I SPOSÓB REALIZACJI

Zajęcia *historia i społeczeństwo* służą poszukiwaniu dziedzictwa epok, zatem mają zarówno charakter poznawczy, jak i wychowawczy. Ich celem jest utrwalenie pozytywnej postawy wobec przeszłości – gotowości do podjęcia dziedzictwa. Treści nauczania wydobywają poszczególne wątki dziedzictwa kulturowego, ważne z perspektywy współczesnej, nawet takie, które są drugorzędne z perspektywy epoki, do której przynależą. Szczególnie zalecane jest szerokie uwzględnianie problematyki ojczystej i regionalnej.

Zajęcia powinny mieć charakter interdyscyplinarny, a poszczególne wątki mogą być realizowane przez nauczycieli różnych specjalności (np. historia, wiedza o kulturze, filologia klasyczna, filozofia).

Zajęcia powinny być prowadzone z wykorzystaniem bogatego spektrum tekstów kultury: piśmiennictwa, nagrań muzycznych, ikonografii, filmoteki, ze szczególnym uwzględnieniem dorobku kultury polskiej oraz własnego regionu.

KOMENTARZ DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ PRZEDMIOTÓW HISTORIA ORAZ HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO

Dorota Babiańska, Jerzy Bracisiewicz, Jolanta Choińska-Mika,
Grażyna Okła, Aleksander Pawlicki

Koncepcja podstawy programowej *historii i społeczeństwa oraz historii*

W Polsce nauczanie *historii* pełniło zawsze szczególną rolę – wiedzę historyczną uznaje się za spoiwo narodowej i cywilizacyjno-kulturowej wspólnoty, co wywołuje bardzo wysokie oczekiwania wobec osób i instytucji, biorących udział w tworzeniu i realizacji koncepcji szkolnej edukacji historycznej. Winna ona nie tylko zaznajamiać uczniów z dziedzictwem minionych epok, ale również kształtować ich postawy – wprowadzać w ogólnoludzki system wartości, wpajać wartości związane z tradycją, zwłaszcza ojczyzną, umacniać przywiązanie do idei wolności i tolerancji, przygotowywać do uczestnictwa w życiu publicznym, pomagać lepiej zrozumieć otaczający świat i mechanizmy życia społecznego.

Celem edukacji historycznej, na który kładzie nacisk współczesna dydaktyka, jest również zaznajomienie uczniów z warsztatem historyka i kształtowanie tzw. myślenia historycznego oraz umiejętności pozwalających na twórczy i aktywny udział w procesie poznawczym.

W obecnej podstawie programowej wyróżniono trzy zasadnicze obszary rozwijania kompetencji historycznych uczniów w ciągu całego toku nauczania:

- 1) chronologia historyczna,
- 2) analiza i interpretacja historyczna,
- 3) tworzenie narracji historycznej.

Z tymi obszarami wiążą się wymagania – tzw. wymagania ogólne – właściwe dla danego etapu edukacyjnego, ściśle podporządkowane celom kształcenia i uwzględniające wiek oraz rozwój umysłowy uczniów.

Wymagania ogólne zostały w dokumencie przedstawione w formie opisu osiągnięć obowiązujących uczniów na określonym etapie szkolnej edukacji historycznej.

Etap	Chronologia historyczna
II	Uczeń posługuje się podstawowymi określeniami czasu historycznego: okres p.n.e., n.e., tysiąclecie, wiek, rok; przyporządkowuje fakty historyczne datom; oblicza upływ czasu między wydarzeniami historycznymi i umieszcza je na linii chronologicznej; dostrzega związki teraźniejszości z przeszłością.

I. Ogólne uwagi o realizacji podstawy programowej *historii* *i społeczeństwa* oraz *historii*

Etap	Chronologia historyczna
III	Uczeń sytuuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w czasie oraz porządkuje je i ustala związki poprzedzania, równoczesności i następstwa; dostrzega zmiany w życiu społecznym oraz ciągłość w rozwoju kulturowym i cywilizacyjnym.
IV P	Uczeń porządkuje i synchronizuje wydarzenia z historii powszechnej oraz dziejów ojczystych; dostrzega zmienność i dynamikę wydarzeń w dziejach, a także ciągłość procesów historycznych.
IV R	Uczeń porządkuje i synchronizuje wydarzenia z historii powszechnej oraz dziejów ojczystych; dostrzega zmienność i dynamikę wydarzeń w dziejach, a także ciągłość procesów historycznych.

Etap	Analiza i interpretacja historyczna
II	Uczeń odpowiada na proste pytania postawione do tekstu źródłowego, planu, mapy, ilustracji; pozyskuje informacje z różnych źródeł oraz selekcjonuje je i porządkuje; stawia pytania dotyczące przyczyn i skutków analizowanych wydarzeń historycznych i współczesnych.
III	Uczeń wyszukuje oraz porównuje informacje pozyskane z różnych źródeł i formułuje wnioski; dostrzega w narracji historycznej warstwę informacyjną, wyjaśniającą i oceniającą; wyjaśnia związki przyczynowo-skutkowe analizowanych wydarzeń, zjawisk i procesów historycznych; wyjaśnia znaczenie poznawania przeszłości dla rozumienia świata współczesnego.
IV P	Uczeń analizuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w kontekście epoki i dostrzega zależności pomiędzy różnymi dziedzinami życia społecznego; rozpoznaje rodzaje źródeł; ocenia przydatność źródła do wyjaśnienia problemu historycznego; dostrzega wielość perspektyw badawczych oraz wielorakie interpretacje historii i ich przyczyny.
IV R	Uczeń analizuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w kontekście epok i dostrzega zależności pomiędzy różnymi dziedzinami życia społecznego; rozpoznaje rodzaje źródeł; ocenia przydatność źródła do wyjaśnienia problemu historycznego; dostrzega wielość perspektyw badawczych oraz wielorakie interpretacje historii i ich przyczyny.

Etap	Tworzenie narracji historycznej
II	Uczeń tworzy krótką wypowiedź o postaci i wydarzeniu historycznym, posługując się poznanymi pojęciami; przedstawia własne stanowisko i próbuje je uzasadnić.
III	Uczeń tworzy narrację historyczną integrując informacje pozyskane z różnych źródeł; tworzy krótkie wypowiedzi: plan, notatkę, rozprawkę, prezentację; przedstawia argumenty uzasadniające własne stanowisko.
IV P	Uczeń tworzy narrację historyczną w ujęciu przekrojowym lub problemowym; dostrzega problem i buduje argumentację, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego; dokonuje selekcji i hierarchizacji oraz integruje pozyskane informacje z różnych źródeł wiedzy.
IV R	Uczeń tworzy narrację historyczną w ujęciu przekrojowym lub problemowym; dostrzega problem i buduje argumentację, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego; dokonuje selekcji i hierarchizacji oraz integruje pozyskane informacje z różnych źródeł wiedzy.

Jednocześnie wymagania ogólne zapewniają spójność całemu dokumentowi, stanowiąc punkt odniesienia dla wymagań szczegółowych oraz treści nauczania, wspomagają ich integrację i interpretację. Zwłaszcza funkcja integracyjna warta jest podkreślenia: wymagania szczegółowe składają się bowiem w sposób naturalny w większe całości, jakimi są np. problemowe ujęcia dużego wycinka dziejów czy opisy długotrwałych procesów historycznych. Zarówno w praktyce lekcyjnej, jak i w narracjach podręcznikowych czy w materiałach egzaminacyjnych nie należy poprzestawać na wyliczonych w podstawie programowej wymaganiach szczegółowych, ale również dokonywać ich integracji, zgodnie z wymaganiami ogólnymi.

Materiał przewidziany dla każdego etapu edukacyjnego został podzielony na jednostki/ komponenty tematyczne, których tytuły pomagają określić zakres merytoryczny przekazywanych treści. Wymagania szczegółowe ułatwiają konkretyzację, w tym także sugerują możliwe rozwinięcie (bądź zawężenie) omawianej problematyki.

Każdy nauczyciel indywidualnie projektuje proces dydaktyczny, a wymagania ogólne pełnią rolę drogowskazu. Jednocześnie wskazują one możliwe rozwiązania praktyczne, służące kształceniu umiejętności uczniów.

I tak np. wymaganie ogólne dla II etapu edukacyjnego – *Analiza i interpretacja historyczna*: *Uczeń odpowiada na proste pytania do tekstu źródłowego, planu, mapy, ilustracji, pozyskuje informacje z różnych źródeł oraz selekcjonuje je i porządkuje* sugeruje wręcz konkretne formy pracy z uczniem. Ćwiczenie powyższych kom-

petencji winno się odbywać na każdej niemal lekcji, niezależnie od omawianego tematu.

Raz jeszcze zatem należy powtórzyć, że zapisy podstawy nie ograniczają autonomii nauczyciela w doborze metod pracy i treści nauczania. Jednak ich wybór i układ powinien zostać podporządkowany zakładanym osiągnięciom uczniów. Zalecane jest, by każdy nauczyciel sporządził, w oparciu o podstawę programową, własny plan pracy, uwzględniający potrzeby i możliwości konkretnego zespołu uczniowskiego. Należy jednak unikać przesadnego rozbudowywania treści. Warto natomiast jak najwięcej czasu poświęcić na kształcenie umiejętności krytycznej analizy różnego typu źródeł, synchronizowania wydarzeń w czasie, ich interpretacji i innych, wymienionych w celach kształcenia dla danego etapu, kompetencji.

Stąd wynika m.in., że w wewnątrzszkolnym systemie oceniania mogą znaleźć się również wymagania nieuwzględnione w podstawie programowej.

Układ treści nauczania

Zachowanie zakładanej przez twórców reformy ciągłości programowej wymaga, by każdy nauczyciel, niezależnie od typu szkoły, znał całą podstawę i wymagania dla kolejnych etapów.

Podstawa programowa zakłada, że uczniowie szkoły podstawowej, począwszy od klasy IV do VI, tak jak to miało miejsce dotychczas, realizować będą przedmiot *historia i społeczeństwo*. Ma on charakter propedeutyczny – zaznajamia z podstawowymi pojęciami historycznymi i kategoriami społecznymi, chronologią, przypominając bardziej „obrazy z dziejów” niż regularny wykład o przeszłości.

Istotną nowością podstawy jest połączenie programowe cyklu gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego. Przyjęcie powyższej zasady spowodowało inny, od dotychczas stosowanego, układ treści nauczania. W gimnazjum uczeń zapozna się z historią Polski i świata do 1918. Materiał obejmujący dzieje po I wojnie światowej aż po czasy współczesne został przeniesiony do pierwszej klasy szkoły ponadgimnazjalnej.

Takie „wzmocnienie” historii najnowszej w obecnej podstawie wynika z przekonania, że znajomość historii XX wieku stanowi klucz do lepszego zrozumienia otaczającego świata, mechanizmów życia społeczno-politycznego i wydarzeń dnia dzisiejszego, sprzyjając zarazem podnoszeniu świadomości obywatelskiej. Dotychczasowy układ treści, w którym dzieje najnowsze omawiano co prawda dwukrotnie (raz w gimnazjum i ponownie w szkole ponadgimnazjalnej), ale zawsze pod koniec etapu edukacyjnego, w szkolnej praktyce ujawnił liczne wady – doświadczenie pokazało, że brak czasu zmusza nauczyciela do szybkiego, pobieżnego, a co za tym idzie bardzo powierzchownego omawiania niezwykle skomplikowanych problemów historii poprzedniego stulecia. Owocuje to słabą znajomością dziejów najnowszych wśród absolwentów zarówno gimnazjum, jak też szkoły średniej.

Rozwiązania przyjęte w obecnej podstawie – połączenie programowe cyklu gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego – umożliwią nauczycielowi rzetelne omówienie całego materiału, także dotyczącego wcześniejszych epok, a uczniowi ułatwią jego przyswojenie.

Egzaminem gimnazjalnym będą objęte tylko treści omawiane w gimnazjum – a więc historia do 1918 r. Egzamin maturalny natomiast odwoływać się będzie do wiedzy i umiejętności nabytych przez uczniów w toku całej szkolnej edukacji historycznej.

W szkole ponadgimnazjalnej uczniowie będą musieli dokonać wyboru dalszej drogi kształcenia, w tym również podjąć decyzję co do przedmiotów realizowanych w zakresie rozszerzonym. Historia na poziomie rozszerzonym to pogłębiony, erudycyjny kurs, o dużym wymiarze godzin, przygotowujący do studiów wyższych, zwłaszcza na kierunkach humanistycznych i społecznych.

Uczniowie decydujący się na inną ścieżkę, np. profil biologiczno-chemiczny, realizować będą obowiązkowy przedmiot *historia i społeczeństwo. Dziedzictwo epok*. W zamierzeniu twórców podstawy zajęcia z tego przedmiotu mają pomóc zrozumieć uczniom zainteresowanym naukami ścisłymi i eksperymentalnymi, jak ważna jest historyczna ciągłość i jak wiele doświadczeń współczesnych jest zakorzenionych w doświadczeniach poprzednich pokoleń.

1. Szkoła podstawowa – klasy IV–VI (II etap edukacyjny)

Nowa podstawa programowa z *historii i społeczeństwa* dla szkoły podstawowej obejmuje treści kształcenia dwóch przedmiotów: *historii i wiedzy o społeczeństwie*. Zgodnie z przyjętym założeniem uprzywilejowane miejsce w nowej podstawie wyznaczono treściom historycznym (stanowią 3/4 treści nauczania). Treści społeczne pozwalają umieścić wiedzę historyczną w kontekście współczesnym, bliższym uczniowi. Istotną rolę przypisujemy zatem budowaniu powiązań pomiędzy przeszłością a teraźniejszością. Oba wymiary: historyczny i społeczny warto postrzegać jako komplementarne po to, aby głębiej odczytywać tradycję w kontekście współczesnych przeobrażeń kulturowych.

Jakie są cele nauczania?

Nauczanie *historii i społeczeństwa* w szkole podstawowej ma charakter propedeutyczny, co oznacza, że stanowi ono wprowadzenie i przygotowanie do systematycznego kursu historii i wiedzy o społeczeństwie w gimnazjum. Nauczanie propedeutyczne służy rozbudzaniu w uczniach zainteresowania przeszłością i odkrywaniu przez nich bogactwa oraz złożoności otaczającego ich świata. Dobór treści kształcenia w podstawie programowej, bardzo selektywny, wskazuje na dominację w nauczaniu celów kształcących i wychowawczych. Podstawowe umiejętności intelektualne oraz te związane z uczestnictwem w życiu społecznym wyeksponowane zostały w wymaganiach ogólnych podstawy.

II. Szczegółowe uwagi o realizacji podstawy programowej

Najogólniej rzecz ujmując, podstawa stawia na:

- myślenie chronologiczne z naciskiem na dostrzeganie relacji pomiędzy przeszłością a współczesnością,
- tworzenie narracji historycznej z uwzględnieniem pojęcia czasu, przestrzeni, ciągłości i zmiany,
- stosowanie pojęć historycznych w opisywaniu i wyjaśnianiu wydarzeń historycznych,
- korzystanie z różnych źródeł informacji oraz dokonywanie ich selekcji i oceny przydatności do rozwiązywania rozmaitych zadań,
- stawianie pytań oraz formułowanie własnego stanowiska.

Wychowująca rola nauczania w szkole podstawowej zorientowana jest na wszechstronne kształtowanie osobowości uczniów. Toteż nadrzędną kategorią jest koncepcja tożsamości ujmowanej jako możliwe samoidentyfikacje z rodziną, społecznością lokalną, grupą etniczną, narodem, państwem, społecznościami europejską i światową.

Istota wychowania najpełniej wyraża się w promowanych w podstawie wartościach uniwersalnych takich jak: sprawiedliwość, prawda, równość, wolność, patriotyzm, tolerancja oraz poszanowanie praw człowieka. Niezwykle ważne na tym etapie jest budowanie w uczniach przekonania o potrzebie i sensie podejmowania aktywności społecznej.

Czego nauczamy?

Tytuły 29 jednostek tematycznych dają orientację, co do zawartości podstawy programowej dla klas IV–VI szkoły podstawowej. Problematyka z zakresu wiedzy o społeczeństwie rozwinięta została w siedmiu jednostkach tematycznych odnoszących się do różnorodnych kręgów życia społecznego człowieka: rodziny, szkoły, społeczności lokalnej i regionalnej, społeczności narodowej, europejskiej i światowej. Prawie każda jednostka zawiera treści odnoszące się do różnych dziedzin historii. Dobrze ilustruje to zagadnienie „małej Ojczyzny”, stanowiące inspirację dla zintegrowanego nauczania treści historycznych i społecznych.

W podstawie na plan pierwszy wysunięto historię ojczystą. Proponowana tematyka ma rozległy zakres czasowy, od założenia państwa polskiego do czasów współczesnych, a ujęta została w 20 jednostkach. Treści historyczne obejmują rozmaite obszary aktywności człowieka: politykę, gospodarkę, kulturę i naukę. Zagadnienia z kręgu historii politycznej stanowią około 50% treści nauczania. Pozostałe jednostki tematyczne reprezentują historię kultury i naukę oraz historię społeczno-gospodarczą. Z historii Europy odwołano się do tych elementów dorobku kultury greckiej, rzymskiej i judeochrześcijańskiej, które tworzą podstawę tożsamości kulturowej Polski i Europy. Podstawa wprowadza również rudymenarną wiedzę z zakresu badania historii. Obejmuje ona następujące problemy: co to jest historia? co to są źródła historyczne? na czym polega praca historyka?

Rekomendowane w podstawie podejście chronologiczne w realizacji treści historycznych zasługuje na szczególne zaakcentowanie. Podyktowane jest w znacznym stopniu postulatem metodologicznym, który głosi, że istnieje relacja pomiędzy myśleniem chronologicznym a myśleniem historycznym, postrzeganym w kategorii swoistej umiejętności historycznej. Na ten właśnie typ odniesień wskazują zapisy wymagań ogólnych odnoszące się do chronologii historycznej oraz analizy i interpretacji historycznej, zalecające odkrywanie związków czasowych pomiędzy faktami od przeszłości do teraźniejszości.

Warto podkreślić, że zastosowanie na tym etapie nauczania metody regresywnej jest również uzasadnione – w przypadku, gdy punktem wyjścia jest współczesność. Dobrą ilustracją tego sposobu kształtowania orientacji uczniów w czasie stanowi wymaganie: „*zbiera informacje o rozmaitych formach upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości małej Ojczyzny*”. Jednocześnie przyjęty zakres „odstępstwa” od zasady chronologii nie powinien utrudniać kształtowania podstawowych pojęć charakteryzujących proces historyczny: przyczyny i skutku, ciągłości i zmiany oraz rozwoju.

Zadeklarowany w podstawie programowej zwrot w kierunku przypisania historii pozycji dominującej, co wyraża się w stosunku treści historycznych do społecznych (w przybliżeniu 3:1), zobowiązuje do zachowania właściwych proporcji pomiędzy zagadnieniami z zakresu obu przedmiotów. Ważne jest również to, by przyjęty w podstawie programowej układ komponentów historycznych i społecznych nie został potraktowany jako jedyny możliwy sposób organizacji treści nauczania. Podstawa programowa dopuszcza, a nawet sugeruje wypracowanie rozmaitych koncepcji, o ile sprzyjają one pełnej realizacji celów kształcenia i uwzględniają integralny charakter kształcenia na tym etapie edukacji.

Prezentowane w podstawie treści nauczania powinny być ujmowane w narracje wyobrazeniowe. Wynika to z przekonania, że na poziomie konkretno-obrazowym treść spostrzeżeń i wyobrażeń pozostaje w ścisłym związku z operacjami umysłowymi uczniów, w tym z kształtowaniem pojęć historycznych. Wybierając formę narracji, można odwołać się do utrzymujących się jeszcze na tym etapie zainteresowań uczniów baśniami, legendami i opowieściami oraz do wzrastającego w nich zaciekawienia historią. Uczeń na tym etapie już interesuje się „prawdziwością” opowieści, stawiając pytania, jak było naprawdę.

W ramach kursu propedeutycznego warto od razu udzielić uczniowi wskazówek, co do skutecznych sposobów uczenia się historii i zachęcić go do refleksji nad przyjmowanymi strategiami uczenia się.

Jak czytać wymagania szczegółowe?

Wyróżnione w podstawie dwie grupy wymagań: ogólne i szczegółowe, rozumiane są jako opisy osiągnięć uczniów obowiązujące na II etapie edukacyjnym w zakresie nauczania *historii i społeczeństwa*. Z założenia wymagania ogólne, pełniąc funkcję nadrzędną, powinny być postrzegane w kategoriach

spójności z treściami nauczania. Oznacza to, że właściwa interpretacja wymagań szczegółowych jest możliwa, gdy uwzględnimy zarówno ich odniesienia do treści nauczania (sygnalizowanych tytułami jednostek tematycznych), jak również do wymagań ogólnych. Warto również zwrócić uwagę, że wykorzystywane przy formułowaniu wymagań szczegółowych czasowniki wyraźnie określają zasób najistotniejszych umiejętności dla kształcenia na tym etapie edukacyjnym. Zważywszy na częstotliwość ich występowania daje się ustalić najbardziej preferowane dyspozycje umysłowe (wiadomość, umiejętność): opisuje, wyjaśnia, umiejscawia w czasie i przestrzeni, używa pojęć, rozróżnia, porównuje, formułuje opinię.

W tym kontekście przywołać można zapisy wymagań odnoszące się do kształtowania u uczniów pojęcia czasu i przestrzeni.

Przykład

Wymaganie szczegółowe: *„uczeń umiejscawia w czasie powstanie listopadowe i powstanie styczniowe”*. Rezultatu nauczania nie sprowadzamy wyłącznie do podania dat obu wydarzeń. Możemy przyjąć, że wskaźnikiem osiągnięcia wymagania: umiejscawiać w czasie (sytuować) są czynności wyrażone czasownikiem operacyjnym: przyporządkowuje datę do wydarzenia, zaznacza wydarzenie na osi chronologicznej, ustala kolejność wydarzeń (następstwo, poprzedzanie) itd.

Przykład

Wymaganie szczegółowe: *„uczeń wskazuje na mapie granice II Rzeczypospolitej oraz wymienia jej sąsiadów”*. Wskaźnikiem osiągnięcia wymagania są czynności wyrażone czasownikiem operacyjnym: zaznacza granice II Rzeczypospolitej na mapie lub lokalizuje (sytuuje) granice II Rzeczypospolitej na mapie. Wskazanie przez lokalizację (usytuowanie) można określić tylko przez odniesienie do innych obiektów (państw, krain, rzek itd.). Zapis „wymienia jej sąsiadów” traktujemy jako odrębne wymaganie, przy czym źródłem informacji dla uczniów jest mapa.

Przykład

Wymaganie szczegółowe: *„uczeń wskazuje na mapie państwa, które przyjęły najwięcej emigrantów z ziem polskich”*. Warunkiem koniecznym do osiągnięcia tego wymagania przez ucznia jest opanowanie innych sprawności pośredniczących (częstkowych), postrzeganych jako niezbędne (rozpoznawanie znaków umownych na mapie, stosowanie legendy mapy itd.).

Zauważmy, że w proponowanym zbiorze uszczegółowionych wymagań wraz z wyrażającymi ich treść czasownikami możemy wyróżnić dyspozycje umysłowe (wiadomość, umiejętność) o różnym stopniu złożoności.

Przykład

Wymaganie szczegółowe: *„uczeń odróżnia historię rozumianą jako dzieje, przeszłość, od historii rozumianej jako opis dziejów przeszłości”*. Operacja odróżniania (rozróżniania) związana jest z postrzeganiem różnicy i wskazywaniem (za-

znaczeniem, wybieraniem), czy dane wydarzenia lub pojęcia są takie same, czy odmienne.

Przykład

Wymaganie szczegółowe: „uczeń opisuje życie dworskie na Wawelu w okresie panowania Zygmunta, używając pojęć: *dwór, paziowie, komnata, arras*”. Wnioskujemy, że odnosi się ono nie tylko do opanowania pojęć zalecanych przez podstawę, ale przede wszystkim do posługiwania się nimi w wypowiedzi konstruowanej przez ucznia. Warunkiem osiągnięcia tak zaprojektowanego wymagania (docelowego): „używa pojęć” jest ustalenie, jakie wymagania częściowe pośredniczą w kształtowaniu tej dyspozycji umysłowej. Uczenie się w tym przypadku obejmuje rozmaite czynności: nazywania i rozpoznawania obiektów czy wydarzeń odpowiadających danemu pojęciu, porównywania pojęć pod względem cech podobnych i różnicujących itd.

* * *

Wymagania szczegółowe dostarczają niewątpliwie najbardziej oczywistego dowodu na konieczność ukierunkowania nauczania na umiejętności w powiązaniu z treściami historycznymi i społecznymi, z uwzględnieniem ich specyfiki. Podstawa programowa znaczącą wartość przypisuje różnorodnym źródłom informacji historycznej (tekst źródłowy, plan, mapa, ilustracja), z których uczeń wydobywa wiadomości niezbędne do rozwiązania rozmaitych zadań. Tym samym podstawa programowa promuje taki model nauczania, w którym nauczyciel jest organizatorem procesu dydaktycznego. Z punktu widzenia nabywanych sprawności model ten jest funkcjonalny, ponieważ pozwala zachować równowagę pomiędzy różnorodnymi celami kształcenia.

2. Gimnazjum (III etap edukacyjny)

Najistotniejszą zmianą wprowadzoną przez nową podstawę jest zespolenie programowe gimnazjum i I klasy szkoły ponadgimnazjalnej w czteroletni cykl. Zmiana ta jest szczególnie ważna z punktu widzenia szkoły gimnazjalnej. Dzięki temu, że ograniczenie zakresu chronologicznego nie pociągnęło redukcji całościowej puli godzin, nauczyciel historii w gimnazjum będzie miał więcej czasu na dokładne zapoznanie młodzieży z dziejami Polski, Europy i świata. Daje to możliwość poszerzenia i uporządkowania wyniesionej ze szkoły podstawowej wiedzy historycznej oraz rozwinięcia umiejętności związanych z szeroko rozumianym myśleniem historycznym. Dominujący w gimnazjum układ chronologiczny pozwala także na pełniejsze ukazanie miejsca Polski w dziejach powszechnych.

Jakie są cele nauczania?

III etap edukacyjny (gimnazjum) jest niezwykle istotny w procesie przygotowania młodego człowieka do samodzielnego, odpowiedzialnego funkcjonowania we współczesnym świecie. Z punktu widzenia kształcenia historycznego, to właśnie na etapie gimnazjalnym uczeń poznaje najważniejsze postacie, wydarzenia i procesy wpływające na naszą świadomość historyczną, kulturę

materialną i duchową. Wiedza ta pozwala na kontynuowanie procesu budowania własnej tożsamości narodowej i obywatelskiej. Umożliwia ona także coraz bardziej samodzielne porządkowanie świata wartości.

Naczelne cele nauczania historii w gimnazjum związane są przede wszystkim z kształceniem umiejętności swobodnego posługiwania się chronologią. W procesie nauczania warto więc zwrócić uwagę na takie umiejętności proste jak: sytuowanie wydarzeń i procesów historycznych w czasie, ustalanie związków poprzedzania, równoczesności i następstwa. Pomocny w realizacji tych celów jest bez wątpienia zaproponowany przez autorów podstawy programowej chronologiczny układ treści nauczania. Dzięki temu możliwe będzie przygotowanie ucznia w kierunku kształcenia bardziej złożonych umiejętności, obejmujących między innymi samodzielne dostrzeganie zmian w życiu społecznym oraz ciągłości w rozwoju kulturowym i cywilizacyjnym.

Kolejna grupa celów nauczania historii w gimnazjum łączy się z kształtowaniem umiejętności związanych z samodzielną analizą i interpretacją wydarzeń i postaci historycznych. Kończący III etap edukacji uczeń powinien umieć wyszukiwać i porównywać informacje pochodzące z różnych źródeł oraz samodzielnie formułować wnioski. Warto również zwrócić uwagę na kształtowanie krytycznego podejścia do narracji historycznej, w tym na rozróżnianie przez ucznia warstwy informacyjnej, wyjaśniającej i oceniającej. Równie ważne jest, by gimnazjalista potrafił wyjaśnić związki przyczynowo-skutkowe analizowanych wydarzeń i procesów historycznych, a także umiał wskazać powiązania między przeszłością a czasami nam współczesnymi.

W procesie nauczania historii w gimnazjum niezwykle istotne jest także systematyczne przygotowywanie ucznia do samodzielnego tworzenia narracji historycznej. Realizując ten cel, należy uwzględnić zarówno krótkie wypowiedzi (np. plan, notatka), jak i formy bardziej złożone (np. rozprawka). Tworząc samodzielną narrację historyczną uczeń gimnazjum powinien umieć integrować informacje pozyskane z różnych źródeł oraz przedstawić argumenty uzasadniające własne stanowisko.

Realizacja tak zakreślonych celów nauczania wymaga od nauczyciela odpowiednio dobranych do emocjonalnego i intelektualnego rozwoju ucznia metod dydaktycznych. Szczególnie ważne jest zwrócenie uwagi na dobre przygotowanie metod aktywizujących, opartych o różnego typu formy warsztatowe, które pozwalają na pełne włączenie uczniów w proces dydaktyczny i istotnie pomagają w kształtowaniu konkretnych umiejętności. Warto o tym pamiętać, zwłaszcza w kontekście dominującego w gimnazjum chronologicznego układu treści nauczania, który w polskiej tradycji często łączony jest z dominacją wykładowych form prowadzenia zajęć lekcyjnych.

Czego uczymy się w gimnazjum?

Jak to już powiedziano treści nauczania historii w gimnazjum zostały uporządkowane według układu chronologicznego. Chronologiczny układ treści

sprzyja kształtowaniu umiejętności związanych z poznawaniem związków przyczynowo-skutkowych oraz samodzielnemu dostrzeganiu przez ucznia wpływu przeszłości na zjawiska zachodzące w świecie nam współczesnym. Trzydzieści dziewięć bloków tematycznych obejmuje okres od początków dziejów do I wojny światowej włącznie. Szczególny nacisk położony został na dogłębne zaprezentowanie historii państwa i narodu polskiego. Solidny kurs historii powszechnej pozwala na pełniejsze zrozumienie dziejów ojczy- stych oraz odniesienie ich do szerszego kontekstu historycznego. Ważnym elementem nowej podstawy programowej jest również uwzględnienie w treści nauczania obszarów związanych z historią społeczną i historią szeroko rozumianej kultury. Dotychczasowa dominacja historii politycznej prze- lamana została położeniem nacisku na zjawiska i procesy istotne z punktu widzenia rozwoju cywilizacji. Pełna realizacja zawartych w podstawie treści nauczania wymaga od nauczyciela, aby wprowadził uczniów do korzystania z podstawowego warsztatu pracy historyka, np. korzystania z różnego typu źródeł pisanych, ikonograficznych i statystycznych oraz doskonalenia form tworzenia przez ucznia własnej narracji historycznej. Spora swoboda czasowa pozwala także na wzbogacenie przez nauczyciela prezentowanych w podstawie treści nauczania o elementy historii regionalnej czy też rozbu- dzenie szczególnego zainteresowania wybraną epoką, postacią lub wydarze- niem historycznym. Działania takie mogą być pomocne w odkrywaniu przez uczniów historii jako nauki, którą warto poznać w zakresie poszerzonym na kolejnym etapie edukacyjnym.

Jak czytać wymagania szczegółowe?

Zgodnie z przyjętą konstrukcją podstawy programowej wyróżniono w niej dwie zasadnicze grupy wymagań: ogólne oraz szczegółowe, rozumiane jako konkretne opisy osiągnięć uczniów gimnazjum w zakresie nauczania historii. Cele ogólne pełnią funkcję nadrzędną i odnoszą się do całego procesu na- uczania. Wymagania szczegółowe mają bardziej operacyjny charakter i wyja- śniają, co konkretnie uczeń powinien umieć, aby można było uznać, iż opano- wał dany zakres tematyczny.

Przykład

Należy przyjąć, że uczeń opanował zakres tematyczny bloku *Społeczeństwo średniowiecznej Europy*, jeżeli potrafi samodzielnie:

- 1) rozpoznać typowe instytucje sytemu lennego,
- 2) wyjaśnić pojęcie stanu i scharakteryzować podziały społeczne w średnio- wieczu,
- 3) scharakteryzować funkcje gospodarcze, polityczne i kulturowe miast w średniowieczu.

Opisanie treści nauczania w języku konkretnych wymagań szczegółowych pozwala na realizację dwóch fundamentalnych założeń nowej podstawy pro- gramowej. Pierwsze z nich to jasne określenie obligatoryjnego dla wszystkich

minimalnego zakresu wymagań, który może znaleźć swoje odbicie w kończącym III etap edukacyjny egzaminie gimnazjalnym (choć nie należy w żadnym wypadku zakładać, że lista wymagań to po prostu zestaw „zadań” egzaminacyjnych). Drugie ze wspomnianych założeń to silne zaakcentowanie wagi, jaką przykładamy do kształtowania umiejętności uczniowskich (nie powinniśmy skupiać się na podawaniu i egzekwowaniu mnóstwa suchych informacji). Ważne jest nie tylko, co uczeń wie, ale i w jaki sposób potrafi swoją wiedzę wykorzystać. Dobrą ilustracją takiego myślenia może być przykład bloku tematycznego *Rzeczpospolita Obojga Narodów i jej sąsiedzi w XVII wieku*. Oczekiwanie od ucznia zawarte w nowej podstawie nie obejmuje pełnej znajomości przebiegu siedemnastowiecznych wojen Rzeczypospolitej z sąsiadami; skupiają się za to na umiejętności wyjaśnienia przyczyn i skutków konfliktów oraz powiązania tych wydarzeń z kryzysem gospodarczym i społeczno-politycznym państwa polskiego w II połowie XVII wieku.

3. Klasa I szkoły ponadgimnazjalnej (IV etap edukacyjny)

Podstawowa programowa historii dla klasy pierwszej szkoły ponadgimnazjalnej obejmuje XX stulecie – od 1918 r. do czasów współczesnych. Historia najnowsza została umieszczona w I klasie – na początku IV etapu edukacyjnego, o czym wspomniano wyżej, po krytycznej analizie dotychczasowych sposobów realizacji kursu historii najnowszej, zarówno w gimnazjum, jak i w szkole ponadgimnazjalnej. Rozwiązanie to, choć odbiega od dotychczasowych naszych przyzwyczajeń, stwarza, być może po raz pierwszy, właściwe warunki dla realizacji kursu historii najnowszej w polskiej szkole. Podstawa programowa przesuwając treści związane z XX stuleciem z gimnazjum do wyższej – dojrzałszej wiekowo grupy, proponując zarazem pełniejszy zapis wymagań ogólnych. Edukacja historyczna w zakresie dziejów najnowszych obejmie cały rocznik (niezależnie od wybranych przez młodzież typów szkół), co zapewni tym ważkim treściom należne miejsce i stworzy solidny fundament dla dalszego kształcenia w szkole ponadgimnazjalnej, zarówno w dziedzinie historii, jak i innych dyscyplin humanistycznych.

Jakie są cele nauczania?

Wymagania ogólne w I klasie szkoły ponadgimnazjalnej zostały zdefiniowane przez cele nauczania historii dla całego IV etapu edukacji historycznej. Wymagania szczegółowe określają niezbywalne treści nauczania. W zapisach wymagań ogólnych zwrócono uwagę na rozmaite aspekty refleksji historycznej odnoszącej się do czasu i przestrzeni, analizy i interpretacji różnorodnych źródeł historycznych oraz tworzenia narracji historycznej. Wiedza o dziejach najnowszych stanie się zatem kanwą dla kształtowania umiejętności analizy, interpretowania, wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz ich porównywania, tworzenia narracji i budowania własnej argumentacji itd. Nie ulega wątpliwości, że cele te uwzględniają elementy warsztatu historyka i związane z nim umiejętności badawcze. Treści nauczania historii najnowszej

stanowią solidną podstawę do poszerzania myślenia historycznego uczniów o teraźniejszość, dostarczając perspektywy historycznej do jej objaśniania. Materia dziejów najnowszych, z trwającymi wciąż dyskusjami o tej nieodległej przeszłości, zarówno pośród badaczy tego okresu, jak i w debacie publicznej, sprzyja rozwojowi intelektualnemu uczniów, stykając ich z wieloma interpretacjami przeszłości i przybliżając im złożoność procesu dziejowego.

Jak czytać wymagania szczegółowe?

Struktura podstawy programowej dla I klasy szkoły ponadgimnazjalnej obejmuje dwanaście jednostek tematycznych, uwzględniających najważniejsze problemy XX wieku. Dominuje historia polityczna (około 80%), dostrzegalna jest również przewaga treści z dziejów ojczystych, z mocno zaakcentowaną synchronizacją historii Polski z dziejami Europy i świata. Poszczególne komponenty znajdują swoje rozwinięcia w wymaganiach szczegółowych. Wykorzystane w zapisie wymagań szczegółowych czasowniki określają oczekiwane umiejętności docelowe, których opanowanie wymaga naturalnie uruchomienia wcześniej nabytych umiejętności cząstkowych.

Przykład:

Wymaganie szczegółowe (docelowe). Uczeń:

Ocenia wkład Józefa Piłudskiego i Romana Dmowskiego w odbudowę państwa polskiego

Wymagania pośredniczące (cząstkowe): Uczeń:

1. Opisuje życie i działalność *Józefa Piłudskiego i Romana Dmowskiego* z uwzględnieniem celów działania i sposobów ich realizacji.
2. Charakteryzuje rezultaty ich działalności z uwzględnieniem następstw, jakie wywołały oraz oszacowania ich trwałości.
3. Przedstawia i porównuje ważniejsze oceny historiografii dotyczące wkładu *Józefa Piłudskiego i Romana Dmowskiego* w odbudowę państwa polskiego.
4. Formułuje ocenę.

Realizując wymienione powyżej wymagania cząstkowe, uczeń kształtuje również umiejętność formułowania kryteriów oceniania. Jak zatem na podanym przykładzie widać, osiągnięcie wymagania docelowego „ocenia” nie będzie możliwe bez uprzedniego wykonania przez ucznia całego szeregu operacji umysłowych, których podstawą powinny być odpowiednio dobrane (przez nauczyciela, autora podręcznika itd.) treści. Oznacza to, że np. w podręczniku muszą się znaleźć informacje, pozwalające uczniowi wyznaczyć kryteria oceny, a następnie sformułować sąd wartościujący.

Wyróżnione przez podstawę umiejętności charakteryzują się znacznym stopniem złożoności, a to ze względu na problemowe, a nie faktograficzne ujęcie treści. Dobrze ilustrują to przykłady: *porównuje totalitarne systemy hitlerowskich*

Niemiec i Związku Radzieckiego; ocenia polityczną i społeczną rolę Kościoła katolickiego w PRL-u. Tak sformułowane wymagania regulują dobór treści nauczania. Efektem poszerzenia nauczania historii najnowszej o umiejętności właściwe dla IV etapu edukacji historycznej powinno być odejście od tradycyjnego faktograficznego modelu nauczania, dominującego zwłaszcza przy omawianiu zagadnień z historii politycznej – a tych w omawianej części podstawy jest najwięcej. Warto zatem świadomie ograniczyć wykładowe formy prowadzenia zajęć lekcyjnych, proponując w to miejsce różnego rodzaju formy aktywizujące. Aktualność i kontrowersyjność wielu omawianych kwestii może być impulsem nie tylko do uczniowskich dyskusji, ale i samodzielnych studiów badawczych podejmowanych przez uczniów. Względna łatwość w dotarciu (choćby za pośrednictwem Internetu) do różnego rodzaju dwudziestowiecznych materiałów źródłowych stanowi dodatkowy argument przemawiający za jak najszerszym wykorzystywaniem ich w praktyce szkolnej.

4. Zakres rozszerzony historii w szkole kończącej się maturą (IV etap edukacyjny)

Wymagania ogólne kształcenia w zakresie rozszerzonym z historii stanowią rozwinięcie wymagań z III etapu edukacyjnego (gimnazjum) i z zakresu podstawowego IV etapu edukacyjnego (pierwsza klasa szkoły ponadgimnazjalnej). Po lekcjach historii, odbytych w zakresie rozszerzonym, uczeń powinien być dobrze przygotowany do studiów humanistycznych, bądź do tych kierunków studiów, które oczekują zdanego egzaminu maturalnego z historii w zakresie rozszerzonym. Wymagania ogólne i wymagania szczegółowe dla IV etapu kształcenia w zakresie rozszerzonym zakładają uzyskiwanie wyższych umiejętności oraz znacznie większego zakresu wiadomości z historii, ale są one rozszerzeniem poznanych wcześniej zagadnień i stanowią ich kontynuację. Dlatego też niektóre zapisy wymagań mogą być, ze względów praktycznych, częściowym powtórzeniem zapisów z III etapu, jednak z uwzględnieniem nowych wymagań.

Podstawa programowa zredagowana została w języku wymagań. Opisuje nie tylko treści nauczania (ujęte funkcjonalnie), ale także standardy wymagań egzaminacyjnych. Jest to sugestia, by w nauczaniu akcent położyć na kształcenie umiejętności i funkcjonalne wykorzystanie posiadanych i nabywanych wiadomości. W dokumencie określone zostały wymagania docelowe. W przypadku szkoły ponadgimnazjalnej są to wymagania stawiane maturzyście. Na nauczyciela historii podstawa programowa nakłada obowiązek kształcenia uczniów w zakresie tych umiejętności, które są integralną częścią egzaminu maturalnego z historii na poziomie rozszerzonym. Nauczyciel przygotowujący uczniów do egzaminu maturalnego otrzymał jednocześnie bardzo dużą swobodę w konstruowaniu procesu dydaktycznego. Nowe i lepsze warunki pracy z zespołem uczniów przygotowujących się do egzaminu maturalnego dotyczą nie tylko ilości godzin przeznaczonych na te spotkania, ale przede wszystkim realnej możliwości ćwiczenia wszystkich wskazanych umiejętności na różnorodnych materiałach źródłowych.

5. Przedmiot *Historia i społeczeństwo. Dziedzictwo epok* (IV etap edukacyjny)

Po co *historia i społeczeństwo*?

Celem zajęć jest pokazanie uczniowi zainteresowanemu naukami matematycznymi i przyrodznawstwem, że wiedza humanistyczna może stanowić klucz do rozumienia świata współczesnego i pomaga w autoidentyfikacji w świecie. Ten zamiar realizujemy w ramach zajęć *historia i społeczeństwo* dzięki wspólnemu analizowaniu problemów, z którymi styka się młody człowiek i do których musi się tak czy inaczej ustosunkować. Problemy te pogrupowaliśmy w zestawach, takich jak „Kobieta i mężczyzna, rodzina”, „Swojskość i obcość” czy „Ojczysty Panteon i ojczyste spory”, ale też „Dziedzictwo średniowiecza” czy „Dziedzictwo XX wieku”.

Wbrew często spotykanej opinii uczniów, poruszające ich współcześnie zagadnienia nie ujawniły się dziś – mają one swoją historię. Historia ta przynosi odpowiedź, nawet jeśli nie do końca satysfakcjonującą, i pozwala wejść w twórczy dialog ze wspólnotą przodków. Zajęcia *Historia i społeczeństwo* mają zatem charakter zarazem wychowawczy, jak i poznawczy. Z jednej strony przedmiot ten pozwala na „kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postaw poszanowania dla innych kultur i tradycji”, z drugiej zaś „poszerza (...) wiedzę w zakresie nauk humanistycznych uczniów, którzy wybierają kształcenie w zakresie rozszerzonym z przedmiotów matematyczno-przyrodniczych”.

Nauczanie historii i nauk społecznych dokonuje się w trakcie całej edukacji szkolnej, a wiedza opisana w podstawie programowej ma charakter kumulatywny. Omawiany przedmiot daje możliwość utrwalenia wiedzy historycznej zdobywanej na wcześniejszych etapach, ale przede wszystkim stwarza szansę wyraźnego odniesienia jej wybranych fragmentów do współczesności. Zmierzamy więc przede wszystkim do wzmocnienia postawy wobec przeszłości, którą możemy nazwać *gotowością do podjęcia dziedzictwa* oraz do wyrobienia przekonania, że *historię warto nieustannie poznawać*, nawet gdy w dorosłym życiu zajmujemy się czymś zgoła innym.

Czego uczy my na zajęciach *historia i społeczeństwo*?

W konsekwencji tego, co powiedziano powyżej, dobór treści odchodzi od tradycyjnego wykładu historii kultury i społeczeństwa zmierzającego do odmalowania względnie kompletnego „obrazu epoki”. W ramach *historii i społeczeństwa* skupić się należy na poszczególnych wątkach dziedzictwa kulturowego ważnych z perspektywy współczesnej, nawet jeżeli niekiedy drugorzędnych z perspektywy epoki, do której przynależą.

„Na zajęciach można realizować bądź wątek tematyczny, czyli omówić wybrany temat we wszystkich epokach historycznych, bądź wątek epokowy, czyli omówić wszystkie tematy w zakresie wybranej epoki historycznej. (...) Zajęcia *historia i społeczeństwo* powinny objąć co najmniej cztery takie wątki (np. cztery wątki tematyczne lub dwa wątki tematyczne i dwa wątki epokowe).”

Oto przykłady dwóch z wielu możliwych wyborów:

Przykład

Nauczyciel wybrał dwa wątki tematyczne i dwa wątki epokowe:

Tematy zajęć \ Epoka	Starożytność	Średniowiecze	Nowożytność	XIX w.	XX w.
1. Europa i świat	A1	B1	C1	D1	E1
2. Język, komunikacja i media	A2	B2	C2	D2	E2
3. Kobieta i mężczyzna, rodzina	A3	B3	C3	D3	E3
4. Nauka	A4	B4	C4	D4	E4
5. Swojskość i obcość	A5	B5	C5	D5	E5
6. Gospodarka	A6	B6	C6	D6	E6
7. Rządzący i rządzeni	A7	B7	C7	D7	E7
8. Wojna i wojskowość	A8	B8	C8	D8	E8
9. Ojczysty Panteon i ojczyste spory	A9	B9	C9	D9	E9

Przykład

Nauczyciel wybrał cztery wątki tematyczne:

Tematy zajęć \ Epoka	Starożytność	Średniowiecze	Nowożytność	XIX w.	XX w.
1. Europa i świat	A1	B1	C1	D1	E1
2. Język, komunikacja i media	A2	B2	C2	D2	E2
3. Kobieta i mężczyzna, rodzina	A3	B3	C3	D3	E3
4. Nauka	A4	B4	C4	D4	E4
5. Swojskość i obcość	A5	B5	C5	D5	E5
6. Gospodarka	A6	B6	C6	D6	E6
7. Rządzący i rządzeni	A7	B7	C7	D7	E7
8. Wojna i wojskowość	A8	B8	C8	D8	E8
9. Ojczysty Panteon i ojczyste spory	A9	B9	C9	D9	E9

W wyborze wątków nauczyciel **powinien uwzględnić tematykę działu „Ojczysty Panteon i ojczyste spory”**.

Powinien także przedyskutować wybór z zainteresowanymi uczniami oraz z przedstawicielami rodziców, tak aby dokonany wybór był zakorzeniony w rzeczywistych problemach danej grupy uczniów i lokalnej społeczności. Temu służy też dana przez podstawę programową możliwość „realizacji wątku tematycznego zaproponowanego przez nauczyciela”, co pozwala elastycznie dopasować program do wyzwań stojących przed szkołą w konkretnym środowisku. Wątki autorskie mogą dotyczyć np. życia codziennego, historii regionu, dziejów religii itp.

Historia i społeczeństwo objąć powinna nie mniej niż cztery wątki. Zachęcamy do wyboru większej liczby wątków. Nie rozstrzygamy przy tym, ile czasu nauczyciel ma poświęcić na realizację poszczególnych zestawów zagadnień. Można relatywnie więcej czasu poświęcić realizacji wątku „Ojczysty Panteon i ojczyste spory”, a mniej np. wątkowi „dziedzictwo XX wieku”.

Warto zwrócić uwagę, że zajęcia *historia i społeczeństwo* dają też możliwość tradycyjnego nauczania chronologicznego poprzez powtórzenie materiału gimnazjum dobranej wedle klucza „dziedzictwo epok”. W takim wypadku nauczyciel realizuje po prostu kolejne wątki epokowe (począwszy od dziedzictwa starożytności a skończywszy na dziedzictwie wieku XIX czy XX). Zachęcamy jednak do wyzyskania szans, jakie daje na IV etapie kształcenia (gdy uczeń zyskał już podbudowę w postaci pełnego kursu historii) nauczanie problemowe raczej niż chronologiczne.

Podsumowując należy podkreślić – w ślad za autorami siostrzanego przedmiotu *przyroda* – że wpisana w podstawę programową względna swoboda „wyboru treści przez ucznia i nauczyciela stwarza możliwość rozwijania zainteresowań i pasji uczniów i nauczycieli, lepszego wykorzystania bazy dydaktycznej szkoły i osobowych zasobów nauczycieli oraz uwzględnienia specyfiki danej szkoły, a także pełnego wykorzystania jej możliwości wynikających z istniejącej tradycji, współpracy z innymi placówkami, także naukowymi, lokalizacji itp.”

Jak uczymy na zajęciach *historia i społeczeństwo*?

Przedmiot *historia i społeczeństwo* jest przedmiotem **uzupełniającym**. Z jednej strony jego zaliczenie niezbędne jest do uzyskania promocji, co ułatwia zachowanie tradycyjnie wysokiej rangi nauczania historii i nauk społecznych w szkole, z drugiej strony uzupełniający charakter przedmiotu pozwala szczęśliwie uwolnić go od obecnej niekiedy w szkole presji „uczenia pod egzamin”. Nie jest przy tym tak, aby wymagania podstawy programowej przedmiotu *historia i społeczeństwo* były zbędne z punktu widzenia egzaminu maturalnego. Dobrze zrealizowane treści nauczania tego przedmiotu są niezastąpionym kapitałem podczas obowiązkowej dla wszystkich matury z języka polskiego.

Zachęcamy do przedyskutowania programu zajęć z całym zespołem humanistycznym, tak by zapewnić im w miarę możliwości interdyscyplinarny

charakter. Wynika to nie tylko z natury nauk humanistycznych, ale przede wszystkim z postulatu nauczania holistycznego, bez „kawałkowania” wiedzy o człowieku. Wydaje nam się istotne, aby pod koniec szkolnej nauki uczeń miał okazję zobaczyć, jak specyficzne metody badawcze i wrażliwości historyka, politologa, literaturoznawcy, filologa klasycznego, historyka filozofii czy historyka sztuki współgrają ze sobą, dając w rezultacie efekt „jedności w różnorodności”. Oczywiście założony w podstawie dobór treści na zajęciach przedmiotu *historia i społeczeństwo* daje wyraźną preferencję i pozycję lidera historykowi, warto jednak by wykorzystał on potencjał szkolnego zespołu humanistów. Dyrektor szkoły, ustalając przydziały godzin i rozkład zajęć powinien umożliwić taką interdyscyplinarną współpracę.

Porządek poszczególnych zagadnień w ramach wybranego wątku problemowego wedle zapisu podstawy jest chronologiczny, ale może też być dowolnie konstruowany przez nauczyciela (np. odwrócona chronologia). Zawsze to nauczyciel decyduje, ile czasu poświęcić poszczególnym tematom – które jedynie sygnalizować, a które dogłębnie omówić. Dla przykładu, w dziale „Ojczysty Panteon i ojczyste spory”, wymaganie „*charakteryzuje postawy społeczne wobec totalitarnej władzy, uwzględniając różnorodne formy oporu oraz koncepcje współpracy lub przystosowania*” (zagadnienie to omawiano dopiero co w I klasie szkoły ponadgimnazjalnej) można zapewne omówić nieco bardziej powierzchownie niż np. wymaganie „*charakteryzuje, na wybranych przykładach, postawy obywateli wobec wyzwań epoki (XVI–XVIII w.)*” (problem poprzednio obecny w II klasie gimnazjum).

Na koniec należy podkreślić, choć nie jest to rzecz najmniej ważna, że zajęcia powinny być realizowane z wykorzystaniem pełnego spektrum tekstów kultury: tekstów pisanych, nagrań muzycznych, ikonografii, filmografii. Pozwoli to nie tylko urozmaicić zajęcia, ale przede wszystkim pokazać intelektualnie dojrzałemu do tego uczniowi problemy metodologiczne oraz źródłoznawcze, a także różne narzędzia analityczne stosowane w naukach humanistycznych. Na IV etapie edukacyjnym uczniowie bliżej poznają „kuchnię” pracy naukowej humanisty i w żadnym wypadku nie należy tego zaniedbać na lekcjach przeznaczonych dla uczniów przygotowujących się do matury z przedmiotów matematyczno-przyrodniczych. W tym wypadku inspirujące będzie także zestawienie metod swoistych dla nauk przyrodniczych i społecznych, a młodzi przyrodznawcy będą z pewnością wdzięcznymi uczestnikami takich rozważań.